

KISS JÓZSEF

HADKÖTELEZETTSÉG ÉS HADIADÓ EGY KORONABIRTOKON 1731-TŐL 1745-IG

A korabeli Magyarországnak egyik legrégebb és ugyanakkor az egyik legnagyobb kiterjedésű koronabirtoka volt a Jászkun Kerület. Területét a kamarai összeírók 1699-ben 89 négyszögmérőföldnyire, tehát kb. 890 000 katasztrális holdnyira, 1200 négyszögöles magyar holdakra átszámítva 1 186 666 holdnyira becsülték. Koronabirtok jellegét IV. (Kun) László 1279. augusztus 10-én Tétényben kiadott királyi oklevele alapján az uralkodók mindvégig elismerték s törvényeikbe is belefoglalták.¹ Ezek szerint a jászkunsági territóriumon fekvő birtokok és az ezeken tartósan megszállt kun, jász, vagy más nemzetiségű népesség betelepülésétől fogva az egész feudális korban a magyar királyi koronához tartozó birtokok és jövedelmek közé számított a szintén koronabirtok szabad királyi városokhoz hasonlóan. E territóriumnak és népességének kizárólagos földesura maga az állam, a királyi korona, illetve a magyar király volt, aki ezt a feudális földesúri jogát a nádor útján gyakorolta évszázadokon át.

A királyi ingatlan javak (bona regalia) sorában a koronabirtok (peculium coronae regii) főként abban különbözött a kamarabirtoktól (bona cameralis hungarici) és a kincstárra háramlott, vagy elkobzott fiskális birtoktól (bona fiscalia), hogy akár intézményi, akár magánföldesúr részére történő eladását, vagy elkobzását érvényes törvények tiltották.² Az I. Lipót-, illetve a III. Károly-féle abszolutizmus idején ezeket a tiltó törvényeket mellőzték.

Történeti előzmények

A magyar rendiség és az ország törvényei szerint a Jászkun Kerületnek mind az 1702. évi, mind az 1731. évi császári kincstári (Hofkammer) elkobzása, majd kiárusítása törvénytelennek minősült, mert az eladást illető döntés során az uralkodót a felségjognak csak egyik része illette volna meg, a másik része a magyar királyi koronáé volt, tehát az eladási ügyletekben egyfelől az uralkodó, másfelől az országgyűlési karok és rendek (Status et Ordines) csak együttesen és egyetértően dönthettek volna. Mivel az említett két uralkodó egyaránt mellőzte a magyar országgyűlés döntési illetékességét, azért a karok és rendek sohasem szavazták meg az 1702-ben birtokba iktatott Német Lovagrend és az 1731-ben birtokba vezetett Pesti Invalidus

1 Corpus Juris Hungarici. Bp., 1899. 108. o. „Cumani et Jassiges (Philistaei) omnes Bona et Proventus ad Coronam Regiam pertinentia recensentur.”

2 J. Nicolaus Kovachich: Sylloge decretorum comitialium incliti Regni Hungariae. Pestini, 1818. 75. o. 1444: III. decr. 4. §., 1459:33 tc., Kov. Sylloge, 162., I. Lipót 1681: LLI. decr. 71 §., CJH Bp. 1900. 314.

Ház intézményi földesúri honosítását (indigenatus), a hazai földbirtokosok körébe való befogadását (incolatus).³

A Jászkun Kerület az első eladást illető törvénytelenésre azzal válaszolt, hogy 1703-ban az elsők között csatlakozott a Rákóczi-szabadságharchoz. A fejedelem a jászkunságiak kérésére felújította a középkori eredetű jászkunsági „általános insurrectio” katonaillesztési gyakorlatát, s a jászkunságiak a Rákóczi-zászlók alatt harcoltak egészen a majtényi zászlóletételig. A szabadságharcot lezáró szatmári békeokmányba belefoglalták, hogy a Jászkun Kerület régi jogállása érvényben marad és sérelmeit orvosolni fogják. Ez az ígéret nem teljesült. A lovagrendi földesúri hatóság alá kényszerített parasztság gazdasági terhei növekedtek, állami és földesúri adója fokozatosan emelkedett.

Annak ellenére, hogy az 1715: XXXIV. tc. úgy határozott: a koronabirtok Jászkun Kerületet felerészben (250 000 r.Ft) a királyi kincstár (Magyar Királyi Kamara), másik felerészben (250 000 r.Ft) a karok és rendek „az ország közforrásai-ból” kiváltják a Német Lovagrend birtokából, ez az intézkedés sem került végrehajtásra. Világosan utal ez is arra, hogy a pozsonyi országgyűlési rendek fő célja az volt, hogy a Jászkun Kerület közjogi státusát továbbra is felemás minőségben hagyják, s lakosságát ez úton közvetve mind a hadiadó, mind a földesúri adó fizetésére tovább is rákényszerítsék.

Ilyen vonatkozásban rendkívül fontos volt az 1715: VIII. tc., amely úgy intézkedett, hogy az eddigi magyarországi nemesi felkelés nem elégséges a birodalom védelmére, „ezért fel kell állítani egy állandó hadsereget, amely mind hazai, mind külföldi lakosokból állhat. E célból szükséges pénzmegajánlás, amiről a további országgyűléseken tárgyalni kell”. Ezen az úton alakult ki az a felemás helyzet, hogy — elismerve a Jászkun Kerület koronabirtok jellegét — a jászkunságiakat kötelezheték a középkorból örökölt „általános felkelés”, a generalis insurrectio katonaillesztési gyakorlatára, ugyanakkor a nádori porták alapján kivetett állami vagy hadiadó fizetésére is.

Valójában kettős megterhelés sújtotta a Jászkun Kerületet a földesúri adóztatás mellett. Lényegében ezek ellen szerveződött az 1724—26. évi jászkunsági parasztmegmozdulás is, amely a lovagrendi földesurat bizonyos fokú mérsékleltre készítette. S amikor belátta, hogy az évi 30 000 r.Ft földesúri árenda helyett csak 25 501 r.Ft-ot tud behajtani, s az országgyűlés sem szavazza meg részére az incolatus jogát, 1731-ben lemondott a Jászkun Kerületről az eddig is felerészben csendestárs Pesti Invalidus Ház javára.

Ezt a második adásvételi ügyletet is uralkodói utasításra bonyolította le az Udvari Kamara a Magyar Kamara közbeiktatása révén, tehát ismét az országgyűlés illetékességének mellőzésével. Ez azonban jelen esetben is elegendőnek bizonyult arra, hogy a Pesti Invalidus Ház — mint intézményi földesúr — teljes egészében gyakorolja az adásvételi szerződésben előírt földesúri jogait a Jászkun Kerületben. Felhatalmazást kapott arra is, hogy mind a földesúri adót (census seu arenda dominialis), mind a hadiadót (quantum contributionale) behajtsa a jászkunsági mezővárosoktól és községektől.

Azt is jól tudta, hogy a jászkunsági territorium koronabirtok jellege és az e területen tartóan megszálló kun, jászk vagy más illetőségű lakosság szigorúan előírt hadkötelezettsége és a magyar királyi Koronához kötött hűsége kezdettől fogva törvényesen függ össze egymással. Az ide vonatkozó törvény⁴ valóban előírta, hogy a jászkunságiak — ugyanúgy, mint a nemesek — részleges, vagy általános mozgósítás (insurrectio) idején a királyi zászló alatt, maguktól és személyesen (sub vexillo regio

³ Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv, Invalidenamts Reg. (a továbbiakban — KA Inv.) 1731. Nr. 237. f. 54—55.; Actum Vratislaviae, die 8. Martii. 1731. Franciscus Ludovicus Elector., Staatsarchiv, Wien, Hofkammer- und Hoffinanz. Ungarn (a továbbiakban — Hoff. Ung.) rote Nr. 760. f. 264—65. Pressburg, den 28. Julii 1741. Ex Consilio Bellico. Továbbá 14. August 1741. Inc. Cancellariae Hungariae Aulicae per amice insinuendum...

⁴ *Ladislavus Endlicher*: Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangallen, 1849. 562. o.

et per se et personaliter), a nádor vezetése alatt kötelesek katonáskodni, „s ha közöttük valaki e tekintetben mulasztást tanúsítana, ugyanazt a büntetést és elítélte-
tést szenvedje el, mint... akik távolmaradásuk alatt hanyagoknak bizonyulnak”.⁵

Csakhogy az új földesúr, a Pesti Invalidus Ház és ennek bécsi főhatósága, a gr. Gundacker von Althann, majd gr. Johann Herrmann Franz von Nesselrode tábornok elnökelete alatt működő udvari Comissio, amely végső fokon a császári Haditanács-tól (kaiserlicher Hofkriegsrat) függött, már teljesen megváltozott történelmi körülmények között követelte meg a jászkunságiak királyi Korona iránti hűségét és hadkötelezettségét. Olyan időszakban, amikor az uralkodók nem választás, hanem a Habsburgok osztrák ágának fi- és nőági örökösödési törvénye alapján viselték a magyar királyi Koronát, amikor az uralkodó még 1702-ben kiiktatta a nádori joghatóságot a Jászkun Kerület fölött, s amikor e kerület nem rendelkezett országgyűlési részvételi és szavazati joggal sem. Az idézett törvény szerint a koronabirtok jászkunságiak az előírt hadkötelezettség és koronahűség ellenében évszázadokon át felmentést kaptak mindenféle magánföldesúri földjáraadék és hadiadó fizetése alól, csupán az évi 3000 arany (12 000 r.Ft) nádori censust kellett befizetniük a Magyar Kamara pénztárába.⁶

Az adóztatási rendszer jellemző vonásai

Az eladottság időszakában tehát felmentést kaptak a nádori census fizetése alól, de koronahűségüket és hadkötelezettségüket továbbra is megkövetelték, emellett fizetniük kellett a nádori porták után kivetett hadiadót, amely a szinte minden évben kirótt rendkívüli hadiadóval együtt átlag 35—36 000 r.Ft-ra is megemelkedett. A jászkunsági mezővárosokban és községekben ráadásul tartósan ott terpeszkedett a lakosság nyakán a német vasas-, lovas- vagy gyalogregimentek katonasága. Az 1730-as években az országban és csatolt részein (Szlavónia, Szerémség, Temesi Bánság és Erdély) 15 gyalog-, 13 vértés-, 6 dragonyos- és 2 császári-királyi huszárezred volt beszállásolva. Ebből a 36 ezredből 2—3 ezred mindig jutott a Jászkun Kerületre is. Csakúgy, mint a hadiadó összegét, a beszállásolt katonaság létszámát is a nádori porták alapján osztották el a különböző közigazgatási egységekben. A városokban és a községekben állandóan jelen voltak a katonai beszállásolást, az ellátást és az átvonulást szabályozó tisztek, különítményükkel együtt. Így nemcsak a szállásadás (Einquartierung), az ellátás-élelmezés (Proviантаusgabe), a porciózás, hanem a katonai átvonulás (transenna), a csapatszállítás, a szekerezés (expeditio, vectura) is az adófizető lakosságot terhelte.⁷ Se szeri, se száma a Jászkun Kerület mezővárosi és községi tanácsülési jegyzőkönyveiben az ezekre vonatkozó hatósági intézkedéseknek,⁸ valamint az aránytalan elosztásból eredő panaszoknak és az általában 12 r.Ft-ban kirótt büntetéseknek az adófizető mulasztókkal és a szolgálatmegtagadókkal szemben.⁹

⁵ Uo.

⁶ V. ö. Hunyadi Mátyás 1485: XI. tc. 11. §

⁷ *Kimutató a Magyarországon és csatolt részein (Szlavónia, Szerémség, Temesi Bánság és Erdély) elhelyezett birodalmi ezredekéről az 1730-as évek elején:*

a. *Gyalogezredek:* N. Pálffy-, A. Württemberg-, F. B. Harrach-, Bevern-, M. Starhemberg-, Jung Daun-, Marulli-, Neuperg-, Trautsohn-, (Fürstenbusch-), F. Wallis- (Erdélyben), Alcaudette-, F. Lothringen-, Lignewille- (Erdélyben), Lokstätt- (Erdélyben) és a Heister-gyalogezred (Erdélyben)

b. *Vértesezredek:* J. Pálffy-, Montecuccoli-, (Podstaszky-) Darmstadt- (Erdélyben), C. F. Mercy-, C. Cordua-, Hantcy- (Erdélyben), Veterani- (Erdélyben), Lanthieri-, Offeln-, E. Savoy-, Seher-, Hohenzollern- és a Lobkovitz-vértesezredek;

c. *Dragonyos ezredek:* Württemberg-, G. Althann-, Ferd. Bayern-, Jörger-, Lichtenstein-, Kevenhüller- (Erdélyben) dragonyosok;

d. *Huszárezredek:* Dessewffy-, Splényi- (Zungenberg-) huszárezred; (Kriegsarchiv, Wien, Invalidenamt, 1731. Nr. 369. f. 1—5. Pro nota nr. 1—2. Die in Königreich Ungarn et partibus annexis stehende Regimenter.)

⁸ KA Inv. 1733. Nr. 128. f. 58—67. Weilen dermahlen von Jászberény als dem Hauptort von Jassiger District die Deputirte hier, nach welchen sich alle andere Ortschaften richten. Pest, 16. April 1733., továbbá OL P 520 Misc. 418—19.

⁹ Szm Lt Prot. Oppidi Kardsgaz 1736-52. 16. o., 32—33. o., 59. o.; Szm Lt Jász. lt. Prot. 1724—49. 208., 239., 243. o.; Szm Lt Jászfényszaru Prot. 1697—1786. 43—4. o.

Elvileg a katonatartás, az átvonulás és a szállítás költségeit pontos elszámolásokkal kellett volna nyilvántartásba foglalni városonként és községenként, továbbá a hadbiztosságoknál, majd a budai főhadbiztosi hivatalnál (General-Kriegs-Commissariat-Amt zu Ofen) beszámítani az évente esedékes hadiadó összegébe. Az adóbehajtás, az elszámolás és a beszámítás során azonban rendkívül sok visszaélés történt a jászkunsági lakossági rovására. Már a rendes hadiadó elosztása is aránytalan volt.

A Jászkun Kerület hadiadója az 1730/31. évre¹⁰

Város, község, kerület	Nádori porta	Dicaszám	Hadiadó r. Ft	kr
<i>város:</i>				
Jászberény		1 359,00	5 456	00
<i>község:</i>				
Jászárokszállás		502,00	2 008	00
Jászapáti		435,75	1 743	00
Jászfényszaru		415,00	1 660	00
Jászkisér		276,75	1 107	00
Jászsalsószentgyörgy		195,50	782	00
Jászladány		186,75	747	00
Jászfákóhalma		160,00	640	00
Jászdózsza		143,75	575	00
Jászfelsőszentgyörgy		91,25	365	7
Jászmihálytelek		77,50	310	00
Jász Kerület összesen:	34,5	3 843,25	15 373	7
<i>község:</i>				
Karcagújszállás		400,00	1 600	00
Túrkeve		354,00	1 416	00
Kunhegyes		325,00	1 300	00
Kunmadaras		300,00	1 200	00
Kisújszállás		277,62	1 110	30
Kunszentmárton		265,00	1 060	00
Nagykun Kerület összesen:	16,5	1 921,62	7 686	30
<i>város:</i>				
Kiskunhalas		585,00	2 340	00
<i>község:</i>				
Kunszentmiklós		475,00	1 900	00
Fülöpszállás		275,00	1 100	00
Szatmadszállás		250,00	1 000	00
Kiskunlacháza		201,00	804	00
Kiskundorozsma		135,62	540	30
Kiskun Kerület összesen:	16,5	1 921,62	7 686	30
Jászkun Kerület összesen:	67,5	7 686,49	30 746	7

¹⁰ KA Inv. 1734. Nr. 25. f. 2. Extractus Rationum Quanti Contributionalis Districtuum Jassigum et utriusque Cumanorum et quidem ab Anno Militari á 1. Novembris 1730. usque ultimum Octobris 1731. Ad singulam Dicam á Fl.Rh. 4.

Csupán összehasonlításul lássunk néhány más adatot is!

Pest—Pilis—Solt vármegye	140 porta után fizetett 63 769 r. Ft-ot,
Heves—Külső—Szolnok vármegye	100 porta után fizetett 45 549 r. Ft-ot,
Hajdú Kerület	41 porta után fizetett 18 675 r. Ft-ot,
Buda sz. kir. város	29 porta után fizetett 13 209 r. Ft-ot,
Pest sz. kir. város	11 porta után fizetett 5 010 r. Ft-ot,
Szeged sz. kir. város	11 porta után fizetett 5 010 r. Ft-ot.

Itt is kitűnik pl., hogy Szeged nádori portáinak a számába nem vették fel a szegedieknek a kb. 37 600 kh területen fekvő kiskunsági pusztákon (Csengele, Kígyós, Kömpöcz, Mérges, Seregélyes stb.) létesített tanyaszállásait és a kiskundorozsmai hátrában épített tanyáikat (tuguria), egész- és fél-ekés gazdaságaikat. Pedig ezeknek dica-száma elérte, sőt felül is múlta a kisebb jázsági községek gazdaságainak dica-számát.¹¹ Ez és az ehhez hasonló aránytalan adóelosztás a jázsági kerületi közgyűléseken sokszor szóba került, de érdemleges intézkedés nem történt.

A jázsági adónyilvántartás esetében első pillantásra szembe tűnik, hogy a Jász Kerület nádori portáinak a száma 1,5-del nagyobb, mint a Nagy- és a Kiskun Kerületé együttesen, dica-száma megegyezik a két kunsági összegével. Ha a három kerület területi arányait vesszük figyelembe, az aránytalanság még inkább szembetűnő. A Jász Kerület területe 19 négyszögmérföldnyire, tehát 190 000 kh-ra, vagy 253 333 magyar holdra, a Nagykun Kerület 21 négyszögmérföldnyire, 210 000 kh-ra, vagy 280 000 magyar holdra, a Kiskun Kerület pedig 49 négyszögmérföldnyire, 490 000 kh-ra, vagy 653 333 magyar holdra tehető a kamarai nyilvántartás szerint.¹² Az 1730-as években portánként átlag 113,9 dica-egységet számítottak, s dicánként 4 r.Ft-ot fizettek, 1 portára tehát 455,5 r.Ft jutott. Két jázsági község is volt, amelynek adóalapja az 1 portaszámot sem érte el, ugyanakkor Jászfelsőszentgyörgynek 64, Jászmihályteleknek 50 gazdasága, háztartása, illetve családja volt. Ma is előfordul, hogy egyes szerzők összetévesztik a nádori porták számát a közigazgatási egységek gazdaságainak a számával.¹³

A jázsági aránytalan adóelosztás mérlegelése során azt is figyelembe kell vennünk, hogy az 1730-as évek elején a Kiskun Kerületben 189 200 kh, a Nagykun Kerületben pedig 8000 kh területű puszták külső bérlők (Kecskemét, Nagykőrös, Szeged, Tiszaroff) használatában volt, e városok, vagy birtokosaik bérelték e kunsági pusztákat a Pesti Invalidus Háztól.¹⁴ Mivel ezek a külső bérlők, illetve kunsági tanya-gazdaságaik nem kerültek bele a jázsági állami vagy hadiadó-nyilvántartásba, azért a jázsági, s ezen belül főként a hadiadóval leginkább túlterhelt jázsági községek és e községek gazdái arra törekedtek, hogy a kunsági pusztákat ők vegyék bérbe, még azon az áron is, ha a korábbi külső bérlőknél többet is kellett fizetniük. Tárgyalt időszakunk végére (1745. május 6.) már valamennyi kunsági pusztát birtokba vettek a jázsági városok és községek, sőt 1736-ban Üllésen, 1742—43-ban Kiskunmajsán és 1743-ban Kiskunfélegyházán népes településeket, önálló községeket alapítottak.

Aránytalan volt az adóelosztás a kerületek között azért is, mert amíg a Jász Kerület kerületi, városi és községi tisztségviselőinek adóalapja, adóalanyai és adótárgyai

11 KA Inv. 1731. Nr. 237. f. 41—42. Emiatt Szeged és a Jászkun Kerület között a királyi Ítéltáblán évtizedeken át tartó per volt folyamatban.

12 Magyar Országos Levéltár, Urbaria et Conscriptioes (a továbbiakban — OL UC) 71:4 Conscriptio Jassigum et tam Maiorum quam Minorum Cumanorum. Praesent Buda, 16. Febr. 1700.

13 V. ö. *Tóth Tibor* (szerk.): Adatok Szolnok megye történetéből. Szolnok, 1980. 620. o. „Mezőtúr népe megfutott. A magyar adóösszeírók csak 4 portát találtak”. Ugyanitt arról ír a szerző, hogy 35 év múlva, 1787-ben már 200 portája volt a városnak. Amint láttuk, az egész vármegyének volt 100 portája.

14 KA Inv. 1731. Nr. 237. f. 41—42. Aufsatz über die Arenda, wie Selbe mit denen Jassig- und Cumaner-Districten und zwar nachfolgenden Orthschaften und Partheien pro Anno 1731. in beisein Ende Unterschriebens ist geschlossen worden. Wien den 29. Julii 1731.

bekerültek az összeírásokba, ugyanis itt a tisztségviselők meghatározott fizetést kaptak a kerulettől, a várostól, vagy a községtől, a kunsági tisztségviselők ilyen állandó fizetést nem kaptak, de ennek ellenében vagyonukat nem is vették fel az adónyilvántartásba, tehát tisztségük idején mentesültek a hadiadó fizetése alól is. Ha tekintetbe vesszük, hogy ezek a tisztségviselők egyben a város vagy a község legvagyonosabb gazdái is voltak, könnyen belátható, miért olyan alacsonyak a kunságiak dicszámai.¹⁵ Így mentesült pl. 1735-ben Karcagújszállás mezőváros 24 tagú magisztrátusa és Kiskunhalas mezőváros magisztrátusa is a hadiadó fizetése alól.¹⁶ A községi előjáróságoknak általában 12 esküdt tisztségviselője volt adómentes.

Külön figyelmet érdemel a Szegeddel határos Kiskundorozsma katonai adóztatása. Br. Orczy István, a Pesti Invalidus Ház földesúri adminisztrátora 1731 nyarán a szegedi várparancsnoksághoz tartozó katonaság („National-Miliz”) tanyás-gazdaságait a dorozsmai határban tőlük visszafoglalta ugyan, de azok 1733 nyarán újra birtokba vették a puszták gazdaságait. A szegedi várparancsnok, Baron von Weiss und Horstenstein ezredes „Fazekas Ferenc és Jósa Ferenc kapitányokat 150 fegyveres, válogatott emberrel és 50 lovaskocsival június 18-án vasárnap kiküldte feljebb megírt földünkre. A szénát felgyűjtve, ugyanazon éjjel megrakodtak, Szent Péter és Pál napján elvitték. Maróthy Péter nemes kapitányunk másodmagával oda kiment Nagyságod és a Főlséges Uraság hatalmával protestált. A protestációra ez volt Fazekas úrnak resolúciója: Hallod-e, nem tudod-e, hogy agyonveretek? Itt vész az véred ezen a földön”.¹⁷

A dorozsmai előjáróság Orczyhoz szóló levele nem járt eredménnyel, mert Szeged előjárósága éppen az előző év októberében szavazott meg neki 600 r. Ft jutalmat, hogy a kun puszták használatát ismét engedélyezze.¹⁸ Miután azonban Orczy 1733. augusztus 5-én lemondott földesúri adminisztrátori tisztségéről¹⁹, a Pesti Invalidus Ház bécsi főhatósága, az udvari Commissio a volt szegedi főbíró, Podhradszky Györgyöt nevezte ki a Jászkun Kerület földesúri adminisztrátorává. Részére Szeged 400 r.Ft-ot adott át abban a reményben, hogy a délkiskunsági puszták kisajátítására vonatkozó pert az Ítéletábránál Szeged javára elő fogja segíteni.²⁰ Csak a perhalasztást tudta elérni.

Ilyen körülmények között a dorozsmaiak adótartozása állandóan növekedett. Hiába panaszolták, hogy őket a szegediek tizedfizetésre kötelezték, „...területünknek majdnem harmadrészét a szegedi katonák bírják úgy, hogy egyetlen dorozsmai lakosnak sem lehet négy zsáknál több vetése, hacsak nem árendál szántóföldet a szegedi katonáktól, és olyan nagy nyomorúságra kerültünk, hogy saját földünket vagyunk kénytelenek másoktól árendába venni. Lakosaink közül egyesek a mi területünkön kétszer szántanak, a szántás harmadik részét a katonák számára kell bevetniök, másoknak felerészét, amint az megfelel a szegedi katonáknak, kenyérünk ilyen módon van meg. Egy szegedi katona akkora szántóföldet bír, amekkorát 10 dorozsmai gazda. Maguk a katonák nem alkalmasak a szántóföldi művelésre, hanem árendába adják más szegedi lakosoknak vagy akiknek akarják. Igaz lelkiismerettel mondhatjuk, hogy egész Magyarországon ilyen nagy nyomorúságban nincs helység, mint a mi helységünk.”²¹ Kílatásba helyezték, hogy Kiskundorozsmát üresen hagyják és máshová költöznek el.

15 KA Inv. 1734. Nr. 365. f. 2. Pro memoria, 1734. Puncta 32.

16 Szm Lt Prot. Oppidi Kardszag 1730—52. 68—69. o., továbbá Szm Lt JKI B Capsa I. Fasc. 3. nr. 1—2. Observationes.

17 KA Inv. 1733. Nr. 224. f. 11. „...a nagy szárazság miatt a quartélyosaink lovainak sem tudunk hol kaszálni. Alázatosan kérjük ezen elszenvedhetetlen kárjainkat visszaadni”.

18 Reizner János: Szeged története. I. Szeged, 1899. 312. o.

19 Szm Lt JKI Prot. 1732—41. 109—10., KA Inv. 1733. Nr. 242. f. 1—2. Orczy ekkor 65 éves volt, tartalékos császári ezredes.

20 Reizner, i. m. 319. o. Podhradszky öccse, P. István Bécsben, a Magyar Kancellárián volt fogalmazó.

21 KA Inv. 1733. Nr. 342. f. 7. „In recentissima memoria poterit esse Illustrissimae Baronis Vestrae, quantas miserias turbationes damna debuerimus tollerare á militibus nationalibus Szegediensibus... Dorozsma, die 7. Julii, Anno 1733.

Mivel csekély kedvezményt kaptak, azért maradtak, viszont a szegedi milicisták a dorozsmai határban, kivált a híres Matty-tó vidékén, csak 15 gazdaságukban évente 220 szekér szénát gyűjtöttek és 523 pozsonyi köből (ugyanannyi magyar hold) vetés alá való szántóföldet, az ugarral együtt 1046 holdat műveltek.²²

Nemcsak ebben a térségben voltak viszonylag nyitottak a Jászkun Kerület határai, hanem a Nagykunság és a Jászság peremén is. A Pesti Invalidus Ház bécsi főhatósága 1731. március 4-én már írásbeli megbízást adott Mikovinyi Sámuelnek, a Hofkammer hivatásos mérnökének és matematikusának, a magyar tudományos térképészet első kiváló képviselőjének²³, hogy a Jászkun Kerület mindhárom egységéről egy-egy részletes térképet, majd egybefoglalva a három kerületet, egy fő térképet készítsen a geometriai szabályok előírásai szerint, tehát végezzen pontos földmérést is. Ezt a négy térképet mielőbb adja át az udvari Commissionának. Ezért a földmérés és térképező munkájáért — beleértve minden ehhez szükséges költséget, amire munkája során szüksége lesz — 100 aranyat (400 r.Ft-ot) utalnak ki részére a Pesti Invalidus Ház házipénztárából készpénzben akkor, amikor a térképeket Althann elnöknek átadja.²⁴

Orczy jelentéséből kitűnik, hogy Mikovinyi március 23-án Jászberényben megkezdte a felmérés és a térképezés munkálatait, amelyek egész éven át tartottak.²⁵ Mikovinyinak nem volt könnyű dolga a kerületek peremén úgyszólván mindenütt megtalálható önkényes pusztafoglalók és határsértő vármegyei földbirtokosok miatt. Ennek ellenére térképfelvételei rendkívül értékesek, mert a szomszédos vármegyéket is pontosabb nyilvántartásra készítette, sőt a határbejárások során a vitatott területek miatt fiskális perek keletkeztek, s ezek éveken át elhúzódtak. Ez viszont az adóztatási fegyelem lazulásához vezetett. Ilyen körülmények és a kettős adóztatás terhei mellett nem csoda, ha a Jászkun Kerületben időnként túlságosan felhalmozódott az adótartozás. Több község kénytelen volt kölcsönöket felvenni, malmot vagy más ingatlant zálogba adni a hitelezőknek, mert a földesúri adminisztrátor adótartozás esetén katonai végrehajtást (executio) kérhetett a Pesti Invalidus Háztól. Az invalidusok katonai executiója szinte évről évre megismétlődött. Franz Leopold von Hohenau ezredes, a Pesti Invalidus Ház katonai parancsnoka jelentéseiből kitűnik, hogy általában 40—50 főnyi invalidus katona tartózkodott a Jászkun Kerületben adóbehajtás végett.

Az első négy évben a kedvezőtlen időjárás (aszály, vízhiány, fagykár, marhavész, majd árvíz) okozott termés kiesést, a következő két évben a Békés vármegyei parasztmegmozdulás lecsendesítésére előírt katonai mozgósítás, 1736—39-ben az orosz—török háború során bekövetkezett transennális időszak, az alföldi nagy pestisjárvány, végül az osztrák örökösödési háború, a sziléziai táborokban való részvétel, s ennek kapcsán a redemptionális mozgalom (visszaváltás a földesúrtól) kiszélesedése miatt lazult fel a jászkunsági adózási fegyelmé, s fogyatkozott meg a lakosság tűrőképessége. Mindez azonban csak néhány esztendőben járt együtt az átlag 34—35 000 r. Ft földesúri árenda némi csökkentésével, de ez egyáltalán nem érintette a rendes és a rendkívüli hadiadót. Éppen ellenkezően, a legszűkösebb években is növelték a katonai beszállásolás ütemét, s ez valóságos elemi csapással is felért.

A nagy ínség idején, 1733 nyarán szállásolták el a Mercy-vértesezredet a Jászkun

22 KA Inv. 1734. Nr. 410. f. 1—8. Jászberény, 1734. november 20.

23 KA Inv. 1731. Nr. 39. f. 1. Mikovinyi Sámuel (1700—1750) korának nemcsak egyik kitűnő kartográfusa, hanem a bánya- és a vízügyek szakértője is volt. 1729-ben írta meg az „Epistola de Methodo Concinnandarum Mapparum...” c. tanulmányát a tudományos térképészet alapelveiről. Az előző évben Mikovinyi már járt a Jászkun Kerületben, Jászberényben csillagászati helymeghatározást végzett.

24 KA Inv. 1731. Nr. 39. f. 3. Demnach Samuel Mikoviny sich anerboten und versprochen für die in Pesterischen Invaliden Haus-geschäfte angeordnete Käyserlichen Hof-Commission die in dem Königreich Hungarn belegene Districtus Maioris et Minoris Cumaniae, dann Jassigum seu Philisteorum geometrice aufzunehmen und in Mappas zubringen. Wienn, 4. März. 1731.

25 KA Inv. 1731. Nr. 39. f. 2. Berichte Orczys. 1731. április 10. Ezek a térképek tehát 1731-ben készültek, kéziratban az udvari Commissio irattárában maradtak, s csak 1735-ben jelentek meg Bél Máttyás: Notitia Hungariae novae historico-geographica c. művében.

Kerületben. A Jász Kerületben 5 századát, a Nagykun Kerületben 2 századát és a Kiskun Kerületben is 2 századát helyezték el.²⁶ A földesúr félt a jászkunsági parasztság megmozdulásától. Nem véletlen, hogy az egész ezred beszállásolása éppen akkor történt, amikor Orczy lemondásával az udvari Commissio új földesúri adminisztrátort nevezett ki a Jászkun Kerület élére. A katonai beszállásolás ezúttal viszont arra is alkalmat adott Jászberényben, hogy az előírás ellenére se adjon lakást a város az új adminisztrátornak. A magisztrátus arra hivatkozott, hogy a város költségén a beszállásolt tisztek számára épített tiszti lakások (Offiziers-Quartiere) és a néhány század elhelyezésére alkalmas katonai szállások el vannak foglalva, s csak a szintén a város saját költségén épült vendégfogadóban tudja elhelyezni az adminisztrátort és családját. Ez pedig bérlakás, amely mindenki számára csak térítés ellenében adható ki.²⁷

Persze, az egész katonaságot még így sem tudták elhelyezni a tiszti lakásokban és a katonaszállásokon, a legtöbben éppúgy, mint a községekben, az adóköteles gazdák házaiban nyertek elhelyezést. De hogyan élt ez a beszállásolt idegen katonaság? Maga a földesúri adminisztrátor is panaszkodott a visszaélésekről: „Vegyük legújabb példaként Giltray kapitány urat a Mercy-regimentből! Neki a mi kerületeink több helységében volt tiszti szállása. Rendszeresen 13 és még több lovát tartották el ingyen abrakkal és szénával, 6 pénzzel fizetett lóporciójával, a konyháját sok egyéb szükségleteivel együtt. Egész éven át majdnem ingyen látták el. Nem beszélve más tisztturakról. Az egyik strázsamesterének 3 fejadagot és lóporciót adtak természetben, na, és a tűzifát is. Mindez havonta 25 r. Ft-ra ment, ezek lassan-lassan kimerítik a népet — quae etiam sensim-sensim extenuant plebem”²⁸

Valójában ő nem az adózó népet sajnálta, hanem magát sajnáltatta a főhatóság előtt, mert nem kapott ingyen lakást a várostól. Ezen viszont még Nesselrode sem tudott változtatni. Megterveztetett ugyan Anton Erhard Martinellivel egy kétszintes urasági székházat Jászberényben, Martinelli el is készítette tervrajzát és költségvetését²⁹, de a kerület és a város jól tudta, hogy a földesúr javára nem mondhat le a beruházó és az építető jogáról. Inkább vállalta a saját költségen történő felépítést, amely öv évig tartott.³⁰

Minden katonai beszállásolást nagy előkészületek előztek meg. Különösen nagy gondot okozott a Jászkun Kerületben a tüzelőfa beszerzése a saját szükségletre és a katonaság részére is. Az is előfordult, hogy a Jász és a Nagykun Kerület Csongrád vármegyében vásárolt építő- és tűzifát, mégpedig szénáért. Andrassy Zsigmond vármegyei alispán és Muhoray Mátyás jászkerületi kapitány 1734. szeptember 6-án Csongrádban kötött írásbeli szerződést, hogy a Mezőtúrhoz és a Szarvashoz szálló, „campérozó két nemes Regimentnek” ellátására a vármegye 34 regularis öl fát szállít, a Jász Kerület pedig minden öl fáért 2 (4 ökrös) szekér szénát tartozik szállítani minden fogyatkozás nélkül.³¹ Ez évben már jó gabonatermés volt a kerületekben, s az értékesítés is fellendült.

A lengyel örökösödési háború idején, 1733—35-ben is nagy mozgásban volt az országban elhelyezett birodalmi hadsereg. Ezek a katonai szállítások is nagy terhet

26 KA Inv. 1733. Nr. 281. f. 1—5. Dislocatio militiae ex Incliti Regimine Mercyano in Districtu Jassigum et Cumanorum aliorum Locorum, ita exposcendi, assignati et dislocati existere.

27 KA Inv. 1733. Nr. 285. f. 1—2.

28 KA Inv. 1734. Nr. 70. f. 8. Excellentissime ac Illustrissime Domine S. R. Imperii Comes, Domine mihi Gratosissime. Levél Nesselrode-hoz 1734. február 14-én.

29 KA Inv. 1734. Nr. 55. f. 1—3. Spezifikation der Materialien und Unkosten zu Erbauung des Gebäudes zu Jasperin, nachdeme darüber gemachten Grundrissen. Ez Martinelli költségvetése szerint 12 388 r. Ft 32 kr-ba került volna, de a város 1741-re sokkal olcsóbban megépítette, az anyagbeszerzést és a szállítást a jászkunsági községek vállalták, sokan dolgoztak rajta közmunkában is.

30 Anton Erhard Martinelli (1684—1747) császári építőmester. Részt vett a Pesti Invalidus Ház felépítésében 1723-tól 1742-ig. Előtte 1716—1728-ig Hölbling János és Fortunato di Prati budai építőmesterek tervei és irányítása szerint folyt az építkezés. Ez a folyamat igen lassú volt, mert az 1698—1735-ig a Savoyai Jenő herceg elnökelete alatt működő császári Hofkammer a Pesti Invalidus Ház alapítványi tőkéjét — amelyet Széchényi György esztergomi érsek helyezett le még 1692-ben — háborús célokra fordította.

31 Szm Lt JKI Prot. 1732—41. 175. Csongrád, die 6. Sept. 1734.

raktak a jászkunsági városokra és községekre. Pl. 1735. március 5-én az összkerületi közgyűlésen határozták meg, hogy a kerület 1 városa és 10 községe 624 szekeret köteles előállítani az átvonuló katonaság szállításához.³² A transennát illetően figyelmeztet érdemel Kunszentmárton panasza: „...Helységünk három nemes vármegyének, Heves, Békés és Csongrád között maga egyedül fekszik úgy, hogy ezek közül akár-melyiken eő-Felséghe népe által takarodik, Kunszentmártont semmiképpen el nem kerülheti, mert akár Erdélybe, akár a Bánátusba, Szolnoktól Arad felé, vagy ismét onnét vissza, Czibakházán vagy Szolnokon által Buda felé menjen, a kunszentmártoni Révet el nem kerülheti... a Körös vizén lévő Trajectusunk mindenkor szabad ususunkban s békességben volt. Az 1735. esztendőben... úgy megfelesedett eő-Felsége népe, hogy szegény Helységünk már sem marhával, sem kenyérral a mindennapi transennát tartani elégtelen lévén, Lakósaink marháit személyválogatás nélkül levágták, Házakat circiter 50-ig valókat pro necessitatibus focalibus (nyakló nélkül) elpusztítottak.”³³

A földesúr udvari Commissiója előírta ugyan, hogy a beszállásolt és az átvonuló katonaság kártevéseit havonta jelentsék,³⁴ Nesselrode helyettese, gr. Caspar von Cordua hadbiztossági generális azonban csak ennyit jegyzett fel az ügyirat szélére: „Dominium non valet anticipare — az uraság nem tud könnyíteni”.³⁵ Ugyanígy járt a Dél-Kiskunság is.

Minden jászkunsági helység nagy reménységgel tekintett az 1734 novemberében kezdődő vagyons- és adóösszeírás elé. Az udvari Commissio azonban gr. Károlyi Sándor tábornagy javaslatára Hódosy János Heves-Külső-Szolnok vármegyei földbirtokost jelölte ki az összeírás elvégzésére. Ez az összeírás öt hónapig tartott, de a részrehablás és a megvesztegetések miatt az adófizető lakosság egyáltalán nem volt vele megelégedve. Csak azok a községek nyugodtak bele, amelyek tetemes ajándék ellenében némi kedvezményt kaptak. A legtöbb község azonban úgy vélekedett, mint a jászfényzaruiak: „Mióta megtörtént a conscriptio a Nemes Jászságban és a Kunságokban, bár adta volna az Úristen, hogy ne hallottuk volna híret sem annak az összeírásnak, amelyet Hódosy uram eő-kegyelme exoperált. Mert mióta minket összeírtak, bírótartó lakosaink között a Szegénység a felvétellett adót semmi úttal-móddal meg nem adhatja s nem is adja meg, aminémű conscriptio után vagyunk. A ránk osztott summát az esztendőn át tartott Bíró uram meg nem veheti. Az évről évre emelkedő teher miatt kényszerültünk sok summa pénzt felvenni... Helységünkől sokan elköltöztek, sokan kihaltak, összesen 53 Gazda hiányzik. A megmaradt teher csupán a Szegénységre hajlott, ezekről magunk között soha eleget nem tehetünk.”³⁶

A kunhegyesi előljároság panaszba foglalta, hogy az összeírás során nem számították be a nagy katonatartást. Mert a község területén 27 kompánia császári-királyi katonaság — a Koháry-regimentből 9, a Cordua-vértes regimentből és a Hautcy-vértesekből 18 kompánia — rostokolt 2—2 napon át, minden abrakot, szénát, húst, bort és más naturáliákat igénybe vett, a csapatszállítás miatt pedig — igavonó hiányában — szántás nélkül maradtak. Ugyanígy jártak Kunmadarason is, amikor a transenna alkalmával 5—6 mérföldre, Hajdúszoboszlóra és Debrecenbe irányították a szállítmányokat.³⁷

Jászfényzarun kívül még 4 jászági község küldött panasziratot az udvari Commissióhoz. Jászdózsa adóelmaradását az okozta, hogy sokan elköltözőfélben voltak, de az összeírásba ezeket is felvették. Jászmihálytelek is ugyanezt jelentette az össze-

32 Szm Lt Jászfényzaru lt. Prot. 1697—1786. 48. Vectura transennalis.

33 Szm Lt XI/I. Kunszentmárton, Prot. 1733—85. 125. o.

34 KA Inv. 1734. Nr. 365. f. 6—7.

35 KA Inv. 1734. Nr. 365. f. 6.

36 KA Inv. 1735. Nr. 34. f. 1—14. Proiectum quibusnam Locis et Quantum in Districtibus Jassigum necnon Maiori Minorique Cumaniae existentibus ex Summa Arendatitibus... relaxari posset.

37 KA Inv. uo.

író bizottságnak, de az meg sem hallgatta őket, pedig jól tudták, hogy a még tavaly kölesön kért összeg kamatját sem tudják fizetni. A jászjákóhalmaiak főként az 550-ről 800 r. Ft-ra felemelt földesúri árenda miatt emeltek panaszt, a jászapátiak és a jászkisériek is megírták, hogy „sem a kivetett árendának, sem a portionale quantumnak a megfizetésére most már nem képesek”.³⁸

Ennek a panaszáradatnak volt némi eredménye. A kiskunságiak 200 r. Ft árendaengedményt, a jászságiak 950, a nagykunságiak pedig 300 r. Ft engedményt kaptak, de a kivetett rendes és rendkívüli hadiadót ez nem érintette.³⁹ Adott körülmények között az is nyilvánvaló, hogy sem a földesúri adó, sem a hadiadó összege nem térült vissza a jászkunsági gazdaságba, ezért lényegében lelassította a gazdasági fejlődés ütemét. Ennek ellenére mégis jelentős fejlődésről adhatunk számot:⁴⁰

Az összetrt adózó gazdaságok száma

		1728-ban	1735-ben	1744-ben
<i>Jász Kerületben</i>	<i>gazdaság</i>	1 831	2 305	2 458
	<i>népesség</i>	10 986	13 830	14 748
<i>Nagykunságban</i>	<i>gazdaság</i>	823	1 112	1 400
	<i>népesség</i>	4 938	6 672	8 400
<i>Kiskunságban</i>	<i>gazdaság</i>	592	651	1 374
	<i>népesség</i>	3 552	3 906	8 244
<i>Jászkun Kerület</i>	<i>gazdasága:</i>	3 246	4 068	5 232
	<i>népessége:</i>	19 476	24 408	31 392

Jóllehet, ezek az összeírások nem adhattak pontos képet a fejlődés üteméről, mert az adómentes gazdaságok hiányoznak belőlük, a termelőerők növekedésének tendenciáit mégiscsak jelzik. Nem vették fel az összeírásokba a városi, vagy a községi közbirtokokat (szántóföld, szőlő, kaszáló, rét és legelő), amelyeket közmunkában műveltek, s jövedelmeit a városi-községi közkiadásokra fordították. Nézzük azonban az adóterheket, amelyek nem térültek vissza!

A Jászkun Kerület gazdasága és adóztatása 1734—35-ben⁴¹

<i>Kerület, város, község</i>	<i>Gazdaságok száma</i>	<i>Hadiadó</i>		<i>Földesúri árenda</i>	
		<i>r. Ft</i>	<i>kr</i>	<i>r. Ft</i>	<i>kr</i>
Jászberény	893	6 840	—	5 300	—
Jászárokszállás	246	2 409	58	2 000	—
Jászapáti	258	2 055	15	1 810	—
Jászfényszaru	213	1 861	55	1 600	—
Jászkisér	172	1 273	44	1 200	—

38 KA Inv. 1735. Nr. 81. f. 1—2. Wienn, 28. März. 1735. „Von demselben untern 6. Febr. 1735. Anni proiectirte Relaxatio Census Dominalis mehrmahlen recommendieret...”

39 KA Inv. u. o. „...damit Unsere Unterthanen sich recolligiren und folglich in aurechten Standt gehalten werden gänglich nöthig zusein berichtet worden”.

40 Szm Lt JKI Conseriptiones. 1728. B Capsa I. Fasc. 6. sub. nr. 34 a JKI 1734. B Capsa I. Fasc. 3., végül a redemptiót megelőző, szintén névsoros összeírások.

41 KA Inv. 1734. Nr. 208. f. 4—5. Jóllehet, az átlagos hadiadó 30 746 r.Ft 7 kr volt, de erre a katonai évre 6268 r.Ft 34 kr rendkívüli hadiadót vetettek ki, elég szerencsétlen módon.

<i>Kerület, város, község</i>	<i>Gazdaságok száma</i>	<i>Hadiadó</i>		<i>Földesúri árenda</i>	
		<i>r. Ft</i>	<i>kr</i>	<i>r. Ft</i>	<i>kr</i>
Jászsalsószentgyörgy	142	1 289	15	950	—
Jászladány	139	1 201	54	700	—
Jászfákóhalma	87	680	40	800	—
Jászfelsőszentgyörgy	64	441	12	400	—
Jászmihálytelek	50	362	53	600	—
Jászdózsa	41	316	47	600	—
<hr/>					
<i>Jász Kerület összesen:</i>	2 305	18 734	—	15 310	—
<hr/>					
Karcagújszállás	291	2 226	40	1 780	—
Kisújszállás	192	1 454	13	1 000	—
Túrkeve	180	1 609	6	1 090	—
Kunhegyes	168	1 369	2	1 060	—
Kunmadaras	147	1 319	0	900	—
Kunszentmárton	134	1 230	25	790	—
Kuncsorba pusztá külső bérlőnél				150	—
<hr/>					
<i>Nagykun Kerület összesen:</i>	1 112	9 198	42	6 770	—
<hr/>					
Kiskunhalas	216	3 119	25	2 070	—
Kiskundorozsma	130	831	28	900	—
Kunszentmiklós	107	2 048	26	1 765	—
Szabadszállás	89	1 182	7	1 030	—
Fülöpszállás	76	1 170	42	930	—
Kiskunlacháza	33	729	51	900	—
Kiskunsági puszták bérletek összesen:				4 235	—
<hr/>					
<i>Kiskun Kerület összesen:</i>	651	9 084	59	11 830	—
<hr/>					
<i>Jászkun Kerület összesen:</i>	4 068	37 017	41	33 910	—

Eléggé összesűrűsödtek tehát a Jászkun Kerületben 1735 áprilisában: a minden korábbinál nagyobb összegű hadiadó kivétele ugyancsak aránytalan elosztásban, a minden tavasszal visszatérő és lezáratlan határviták a szomszédos vármegyékkel, az összeírások során támadt elégedetlenség a földesúri tisztek és a helyi előljáróságok, valamint az adófizetők különböző rétegei között. Több jázsági község és adófizető gazda nemcsak fenyegetőzött a kerületből való kiköltözéssel, hanem — főként a jobbmódúak közül — többen valóban ki is költöztek a nagy kiterjedésű kiskunsági pusztákra. Különösen nagy vonzást gyakorolt a Kiskundorozsma birtokához tartozó, de a szegediektől állandóan veszélyeztetett Üllés pusztá, pedig akkor még nem voltak óriási földgázbázisai, melegvízű forráskútjai és virágzó szőlőültetvényei, de értékes kaszálói és legelői igen. A nagyobb mérvű kiköltözést azonban megállította a Békés vármegyei paraszttomogalom híre.

A jászkunságiak katonaillesztása 1735-ben

Ismeretes, hogy a Jászkun Kerületben az általános mozgósítás, a personalis insurrectio hadkötelezettsége legutóbb a Rákóczi-szabadságharc során volt érvényben.⁴² E nyolc esztendő folyamán volt idő, amikor a három kerület tíz lovas századdal és néhány gyalogos századdal, mintegy 1600 főnyi katonával harcolt a Rákóczi-zászlók alatt.⁴³ A szabadságharc leverése után a császári hadvezetés nem is bízott meg a jászkunságiakban. Savoyai Jenőnek, a Haditanács elnökének az utasítására gr. Károlyi Sándor altábornagy megbízta ugyan Orczy Istvánt, a lovagrendi földesúr adminisztrátorát 1716-ban, a török—osztrák háború kezdetén, hogy a Jászkun Kerületben rendeljen el részleges mozgósítást, de ez akkor nem járt semmiféle adókedvezménnyel. Temesvár és Pétervárad ostroma idején Orczy egy század jászkunsági katonával „az egész tábor élelmezését vitte”.⁴⁴

1717 augusztusában — amikor Hotyin felől nagy tatár sereg tört be Erdélybe a borgói sáncon és Besztercét, Dést, Belső-Szolnok vármegyét, a Kővár-vidéket és Nagybányát is feldúlta, majd Szatmár és Ugocsa vármegyék felé tartott — gr. Károlyi hadtestével a jászkunok is részt vettek a tatárok elleni harcokban. Károlyi erről így írt: „...magam pedig mind a Tiszán túl, mind a Tiszán innét való nemességet s jászkokat is, alkalmas számúakat vévén össze, utána indultam... Hajnalra kelve a nagybányai s felsőbányai, mára-marosi s több összevert föld népe rajta ütött, s feles pogányságnak veszedelmével, sok keresztény raboknak szabadításával 9000 lónál többet nyertenek tőle”.⁴⁵ A tatárok feletti győzelemről és a zsákmányról Orczy is beszámolt Savoyainak 1717. szeptember 16-án írt jelentésében — „...magna quantitas christianorum captivorum e manibus Barbaricis erepta et in pristinam redactu fuerit libertatem”.⁴⁶

Ez a jászkunsági insurrectio említést érdemel azért is, mert helytállásuk elismeréséül 1718-ban a Jászkun Kerület négy zászlót kapott ajándékba a császári Neiperg-gyalogezredtől, illetve annak német lovagrendi ezredesétől, Johann Solanus Baron Späth von Zwiefalten landkomturától. Természetesen ez a 4 zászló már csupán faragott zászlótartó kopjafa volt, amelyet hamarosan úgy szereltek fel, hogy a nehéz selyem lobogókat, a skófiummal hímzett címert és a feliratokat „az nemes Váras az maga költségén viselte”.⁴⁷ Ez a katonai alkalmazás implicite elismerte a Jászkun Kerület koronabirtok jellegét s a jászkunok koronahűségén alapuló, a nemesekéhez hasonló hadkötelezettségét. S ha ezt valóban elismerték a bécsi főhatóságok, akkor megvolt a remény arra is, hogy a katonaillesztés idején mentesülhetnek a hadiadó fizetése alól. Ez pedig 1735-ben mindennél fontosabb lett volna. Ez az alapvető oka annak, hogy a Békés vármegyei parasztmozgalom lecsendesítésére elrendelt insurrectio alkalmával a jászkunok igen nagy létszámmal jelentkeztek.

A mezőtúri és a békésszentandrás parasztmozgalom közvetlenül a Nagykun Kerület szomszédságában szerveződött, de a kunsági községeket nem tudta magával ragadni, hanem éppen ellene fordította, annál is inkább, mert Terbócs István kerületi kapitánnyal és Maczák István földesúri adószedővel — akik a kunsági községekben olcsón felvásárolt marháikat a szentandrásai és a szenttornyai legelőkön hízlalták s velük kereskedtek — továbbá a Békés vármegyei Haruckern-uradalommal — amely a Kunszentmártonhoz tartozó Bábótzka pusztát hatalmasul elfoglalta — bőven volt elszámolni valójuk.

Amikor a szolnoki császári-királyi várparancsnokság alezredese 1735. április 27-én

⁴² Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. Bp., 1979. 65—80. o.

⁴³ *Történelmi Szemle*, 1971. XIV. évf. 1—2. sz. 35—38. o. Kiss J.: Jászkunok a Rákóczi-szabadságharcban c. tanulmány.

⁴⁴ V. ö. Nagy Iván: Magyarország nemesei címerekkel és nemzedéki táblákkal. Pest, 1860. 7—8. k. 242. o.

⁴⁵ Szalay László (kiad.): Gr. Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei. Pest, 1865. I. k. 117. o.

⁴⁶ KA Prot. Exped. 1717. E. F. 162.—195—97. Orczy. In *Castris ad Semplenum*, die 16. Septembris 1717.

⁴⁷ Szm Lt Jász. Lt. Prot. 1724—44. 246. Consacrált zászlók.

mozgósította a szolnoki lakosságot, ha a felkelő kurucok Szolnokot megtámadnák, a Nagykun Kerület is megkapta az értesítést a katonai készültségre. A Pesti Invalidus Ház parancsnoksága, Hochenau ezredes és a pesti Sóhivatal vezetője, Kaiser sótiszt a szolnoki császári-királyi Sóhivatal felügyelőjétől futártiszt útján és levélben értesült, hogy „Thür, Türköve, Szentandrás és vidékén — beider zu Thur, Türköve, Szentandrás und der Gegend einige Fahnen Kuruzen zusammen gesamt — néhány kuruc csapat összegyűlt. Túron rablással és fosztogatással ellenségesen léptek fel. Kinyilvánították, hogy megegyezés szerint Kőrösről és Kecskemétről is csatlakoznak hozzájuk”.⁴⁸ A futártiszt beszámolt arról, hogy a Heves—Külső-Szolnok vármegyei alispán április 28-án összehívta a vármegyei vezetőket, br. Orczy István, Stössel Kristóf és Kozma Boldizsár szolgabírákat és másokat, hogy a környékben is meghirdessék az általános felkelést.⁴⁹

Egerből a vármegyei vezetők azonnal Mezőtúrra küldték Kozmát, aki útba ejtette Szolnokot, hogy ott a katonai várparancsnokságtól fegyveres kíséretet kapjon. Mezőtúrra megérkezvén, a lázongók ezzel fogadták: „A csibészeket ez hozza magával. Önt élve kell megnyúzni és megsütni!”⁵⁰ Ezt követően tíz lázongót elfogtak és megkötözve Egerbe kísérték. Hármán közülük útközben megugrottak és Békésszentandrásra mentek. Kozmának Mezőtúron megmondták, hogy ebből a gyülekezésből kétségkívül lázadás fog keletkezni — „dem Commando beigebracht, dass aus dieser Zusammenkunft uhnfählbar eine Revolte entstehen werde”.⁵¹ A fentebb idézett jelentésből kitűnik, hogy a pesti Sóhivatal, mellette a Pesti Invalidus Ház parancsnoksága és a szolnoki várparancsnokság között egy lovasiszt volt az összekötő.

A pesti sőtiszt a Hofkammerhez küldte jelentéseit, jelezte, ha ezeket a zavargásokat nem lehetne elnyomni, akkor a pénztárat Budára, a Várba kellene átmenteni, „mi már mindent becsomagoltunk, ha a futártiszt veszedelmes jelentést hozna, a jobb asszonyokat, a gyermekeket és a legjobb poggyászokat oda küldjük — wir bessere Frauen, Kinder und die beste Bagage noch anrucks zuschicken”.⁵² Időközben Egerben újabb partikuláris megyegyűlést tartottak, Almásy János alispán pedig Pozsonyba ment a hírekkel, mert Pero Segedinac rác kapitánytól írásbeli fenyegetést kaptak az elfogott mezőtúriak kiszabadítása érdekében, „az elfogott embereket eresszék szabadon, mert különben kimutatják a foguk fehérét”.⁵³

Egerben április 28-án határozták el, hogy nemesi felkelést fognak meghirdetni, amelynek során minden nemes személy szerint, a helységek pedig portionale quantum szerint fegyverkezzenek, ugyanígy a jászkunságiak is; az insurrectiót Orczy ezredes (colonellus) vezeti.

A 66 éves veterán, udvarhű katona azonnal kapcsolatba lépett az egri és a szolnoki várparancsnoksággal, s ez utóbbi várórség alezredese mozgósítási parancsot küldött a Jászkun Kerület központjába, Jászberénybe, hogy „a Maros és a Körös közt megindult támadásnak lecsendesítésére az Nemes Jász Districtus maga közt tegyen Dispositiót és Repartitiót”.⁵⁴ Április 30-án kerületi közgyűlést tartottak Jászberényben a földesúri adminisztrátor elnökletével. Hivatkoztak arra, hogy a Jászkun Kerület a Szent Korona birtoka, ezért ősi törvényei szerint általános felkelésre kötelesek, személy szerint, saját költségükön kell a királyi zászlók alá vonulniuk — saját zászlóikkal együtt.

A kerület 1 mezővárosa és 10 községe 465 lovaskatonát állított elő. Jászberény-

48 KA Inv. 1735. Nr. 113. f. 2. Copia einer von denen zu Zollnok angestellten Kays. Saltz-Beamten an den allhiesigen Herrn Saltz-Inspector Kayser de dato 28. April. 1735. erlassenen Schreiben.

49 Wellmann Imre kitűnő tanulmánya, (*Dobrovics—Wellmann: Parasztozsgalmak a 18. században*, Bp., 1951) mellett a Békés vármegyei parasztozsgalomnak ezúttal csak a jászkunsági vonatkozásait ismertetjük kiegészítésként.

50 KA Inv. 1735. Nr. 113. f. 2. „Comitatus-Offizieren nacher Thur gegangen, haben diese (S. V.) Schelmin mit, nachgesetzen Worthen verarestret, nähmlich: Sie Ihme lebendig zuschinden, zubrathen!”

51 KA Inv. uo.

52 KA Inv. uo. f. 3. Pest, den 4. May. 1735. Johann Carl Voss von Ehrenfels Feldkriegs-Commissar.

53 *Szederkényi Nándor*: Heves-Külső-Szolnok vármegye története. Eger, 1893. IV. k. 210—11. o.

54 Szm Lt JKI Prot. 1732—41. 194—205. 1735. április 30.

ből Nagy Mátvás kapitány, id. Molnár Mihály hadnagy, ifj. Molnár Mihály hadnagy, Kovács Ferenc hadnagy és Morvay Mihály strázsamester, Jászárokszállásról Oláh István hadnagy, Jászapátiból Berente Boldizsár hadnagy, Jászkisérről Kövy András hadnagy voltak a parancsnokok. Valamennyien a város, vagy a községek főtisztviselői közül kerültek ki. Minden katonát az illetékes helység látott el 5 napra való kenyérrrel, abrakkal és más eleséggel, továbbá a szükséges kocsikkal együtt.⁵⁵ Podhradsky földesúri tiszttartó vezetésével ez a jászvárosi lovasság a kibontott zászlók alatt vonult Szolnokra, hogy ott csatlakozzanak hozzájuk a nagykunsági és a kiskunsági századok is.

A Nagykun Kerület 1 mezővárosa és 5 községe 490 lovast küldött a szolnoki táborba, ezen belül Kunszentmárton 118-at Tóth András alhadnagy vezetésével, Kunhegyes 98 lovasát Ács Mihály alhadnagy, Kunmadaras 90 katonáját Szűcs János alhadnagy, Karcagújszállás 67 katonáját Tóth András bíró, hadnagy, Kisújszállás 62 főnyi csapatát Oláh István alhadnagy és Túrkeve 55 lovasát Hajdú Miklós alhadnagy vezette.⁵⁶

A Kiskun Kerület 201 lovaskatonát állított elő az insurrectio során Fitzgerald Mihály kapitány, kerületi adószedő vezetése alatt. E két század tisztjei: Nánágy János kerületi kapitány, Herpay Mihály hadnagy, Maár Gergely hadnagy, Farkas György zászlótartó, Tóth Miklós zászlótartó, Patay Pál és Vass István strázsamester; élelmezési tiszt (Fourier): Kőrösy István és Maróthy Péter. Századonként 4 tizedes (káplár) szerepel a névsoros összeírásban.⁵⁷ Összesen tehát 1156 katonát állítottak elő. Ugyanakkor Szegedről a császári-királyi várórség csak 300 katonát küldött táborba Mezőtúr felé, Debrecen pedig 50 főnyi csapatot küldött ki a kuruc tábor felderítésére. A nagyváradi császári-királyi helyőrség és Bihar vármegye felkelői mindössze 550 főnyi csapattal zárták le a Körösök vidékét.⁵⁸ Pest-Pilis-Solt vármegyéből, Gyöngyösről is csak 7—800 katona vonult Szolnokra Orczy vezetésével.⁵⁹

A már igen késedelmes udvari Haditanács és 72 éves elnöke, Savoyai Jenő, még parancsot sem adott az általános insurrectióra, a kerületi hadbiztoságok és az érintett várparancsnokságok már elrendelték a mozgósítást, így szinte az egész Alföld mozgásban volt.

Túrkevéről május 2-án Pestre érkezett a község jegyzője és jelentette a Pesti Invalidus Ház hadbiztosának, Johann Carl Voss von Ehrenfelsnek, hogy hálomása szerint a „rebellisek” már 900-an vannak a Nagykun Kerülettel szomszédos helységekben és a környéken, lovakat, fegyvereket és más ott található értékeket magukkal visznek, de amit elfogyasztottak, azt készpénzzel mindjárt kifizették.⁶⁰ Voss ezt más értesüléseivel együtt mindjárt jelentette az udvari Commissionának, továbbá hogy a hg. Lotharingiai-gyalogezredtől Szolnokról egy futártiszt katonai erősítést kért a budai várparancsnokságtól, Holzreich ezredestől, mert Kőröstarcsánál a rebellisek bekerítettek egy szolnoki lovasjárórt, amelyet Szelid Ferenc hadnagy vezetett. Az összecsapás során a 16 főnyi járórból egy őrmester és két huszár elesett, másik kettőt pedig foglyul ejtettek a felkelők, a hadnagy is alig tudott menekülni. Ezt követően Budáról 50 gyalogos katona elindult egy kapitány vezetése alatt, hogy „az említett szolnoki parancsnokságot megerősítse”.⁶¹

A Szolnoknál összevont insurrectió tábornak Orczy lett a főparancsnoka. Rajta kívül volt még két híres ezredese a vármegyei insurgens csapatoknak. Az egyik

55 Szm Lt. uo. Conscriptio Militum Jassigum., továbbá Jász. It. Hiv. Tud. 6. cs. 118. sz.

56 *Tóth Dezső*: A Heves-Nagykunsági Református Egyházmegye múltja. Debrecen, 1942. 85., 114., 127., 139., 150. és 259. o.

57 Szm Lt. JKI Capsa II. Fasc. 1. Nr. 35,5. 1735. május 1., továbbá *Tóth János*: Kiskunhalas város története. Pest, 1861. 22. o.

58 *Dobrovics—Wellmann*, i. m. 33. o.

59 *Szederkényi*, i. m. 212. o.

60 KA Inv. 1735. Nr. 113. f. 4. Pest, den 3. May. 1735. „...und doch gleich auch was sie verzöhrten, mit baares Geld bezahlen thäten”.

61 KA Inv. uo. „...von der Ofnerischen Garnison vorerwähntes Commando zu Zollnok verstercket worden”.

Beleznay János hajdani kuruc ezredes, aki 1711-ben császári szolgálatba lépett, később a Cordua-regimentben szolgált, most pedig a Pest-Pilis-Solt vármegyei insurgentseket vezette. A másik főtiszt Halász Péter ezredes Dabasról, aki 1711-ben szintén császári szolgálatba állt, részt vett a török háborúban és a tatárok elleni győztes hadjáratban, majd a gr. Károlyi-féle huszárregiment rekrutázó tisztjeként éppen 1734—35-ben összekötő tiszt volt Károlyi, Pálffy, Savoyai és a Haditanács között. Most is összekötő tiszti beosztásban szerepelt.

Orczy május 4-én Szolnokon haditanácsot tartott, a csapatok letették az esküt, majd elindultak Mezőtúrra. Onnan Gyomán, Mezőberényen és Békésen át Gyula térségébe mentek. Közben Pero rác kapitányt, akit a szentandrászi és a szenttornyai parasztzandülök a felkelés fővezéréül szemeltek ki, már május 2-án elfogták a határőr szerbek és bekísérték Aradra. Így a kuruc felkelők családottan húzódtak vissza Zaránd vármegye területére, táborukat pedig Erdőhegy községnél erősítették meg körvédelemszerűen. Mozgásterük azonban nagyon szűknek bizonyult, mert az ellenük mozgósított insurgentsek a Körös—Maros vidékét előttük lezárták. Majd május 8-án a szerb határőr-zászlóaljok Erdőhegynél délről rárontottak a kuruc táborra, s iszonyú vérengzést vittek végbe közöttük. Az életben maradottak pedig időközben szétszóródtak, még a vezetők közül is, de nagyon sokan fogságba estek és az aradi vár börtöneibe kerültek.

Így az Orczy-tábor ebben az expedícióban egyetlen közvetlen összecsapásban sem vett részt, csupán nagy létszámával és alkalmas felvonulásával járult hozzá a parasztmozgalom lecsendesítéséhez, amely valójában már be is fejeződött, amikor május 8-án gr. Pálffy János tábornagy, országbíró mozgósító parancsa Békés vármegyébe megérkezett.⁶² Ilyen körülmények között a bécsi intézkedés megkésett.

Orczy május 15-én még a táborból jelentette Pálffynak, hogy tábora még készenlétben áll, hadiszállását Gyula várában állította fel. Jelezte, hogy mint tábori főparancsnok „személyi és vagyoni büntetlenséget ígérő felhívást intézett a még szökésben lévő felkelőkhöz, sőt miután az elfogottak közül sokan letették a hűségesküt, sokan amnesztiát kaptak és elmehettek haza”. A helyi körülmények alapos ismeretében ennél körültekintőbb és megfontoltabb intézkedést nem is tehetett volna. Május végén újabb levélben jelentette Pálffynak, hogy a felkelés leverésére vonatkozó feladatokat teljesítette, a megtorlással kapcsolatos eljárások már nem tartoznak rá, tehát visszatér Heves vármegyébe, a tábort pedig feloszlatja.⁶³

Pálffy e jelentésekre nem válaszolt. Úgy tűnik, a katonai feladatok teljesítésén túl őt sem érdekelte az ügyek további menete. Otto Ferdinand von Traun generális, a Haditanács tagja azonban 1735 július elején figyelmeztetést küldött Orczy, Halász, és Beleznyai címére „az önhatalmú amnesztia-osztás miatt”, mert szerinte „ezek a vidékek csapataikkal ismét lázongást szíthatnak”, tehát korainak minősítette az amnesztia meghirdetését.⁶⁴

Ez a kései fontoskodás adott körülmények között merő képtelenségnek bizonyult. Bécsben viszont mások éppen a másik végletbe estek, amikor a Magyar Kancellárián — feltehetően a földesúri adminisztrátor összeköttetései révén — magas kiüntetésekkel javasolták a három udvarhú tisztnak, sőt ráadásul a jászkunsági földesúri tiszttartónak is, akinek öccse kancelláriai fogalmazó volt.

1735. augusztus 18-án a Magyar Kancellária a négy tiszttel jutalmazásra terjesztette fel a Haditanácshoz, illetve a Hofkammerhez. A kiüntetésre irányuló javaslatban így fogalmaztak: „Amikor a csodálatra méltó erény az emberen úrrá lesz, másokat is magával ragad. A magyar nemzetben meglévő hűséget erénynek és jutalmazásra méltónak kell tekinteni. Ilyenféle hűségnek adták bizonyosságát a ne-

⁶² KA Hofkriegsrat, Prot. Exped. 1735. Nr. 883. 1735. május 8. „...die Ortschaften Thur und Szentandrás sich hervorgethane Aufstände unter den sogenannten Capitän Pero, für Nachrichten eingelesten...”

⁶³ KA uo. Nr. 817—18.

⁶⁴ KA uo. Nr. 1324. f. 412. „...diese Bereiche mit ihren Mannschaften wieder die Tumultuanten aufstehen können”

vezett tisztek, akik meg sem várva a mi kegyes megbízásunkat, a Békés vármegyében összegyűlt lázongóknak útját állották, őket nemcsak létszámuk növelésében akadályozták meg, hanem visszaszorították őket Zaránd vármegyébe, s ennek eredményeként az oda érkező rác határőrcsapatok szétszórták a felkelőket. Így a köznyugalom megzavarásának a félelme megszűntnek tekinthető”.⁶⁵ A Hofkammer először azt válaszolta, hogy „a legújabb francia—spanyol háború végtelenül nagy költségei miatt a fent nevezett személyek méltó jutalmazását nem tartja lehetőnek, ellenben javasolja, hogy a királyi helytartó, Lotharingiai Ferenc herceg — Franz Barri et Lotharingiae Dux — adományozzon nekik egy-egy nyakláncot, s erről értesítsék a Magyar Kamarát”. Végül november 18-án a Hofkammer úgy döntött, hogy Orczynak egy 150 arany (600 r. Ft) értékű nyakláncot, Beleznaynak, Halásznak és Podhradszkyknak pedig 100—100 arany értékű nyakláncot adjanak kitüntetésül — a Magyar Kamara költségére. A kitüntetés átadására 1736. január 12-én került sor.⁶⁶

Ez az insurrectio és táborozás lényegében három hetet elvett a tavaszi termelőmunkából, s ráadásul azt az eredményt sem hozta meg, amit a jászkunságiak elvártak tőle. Ugyanis úgy tudták, hogy a katonaaállítás és a hadbavonulás ideje alatt nem kell fizetniök a hadiadót, vagy legalább is a hadba vonulók családjai ez alól mentesülnek. Hamarosan kitűnt, hogy erről szó sem lehet. Amíg az említett tiszteket kitüntették, aranylánccal jutalmazták, a katonának bevonult adófizetőket újabb rendkívüli hadiadóval sújtották.

Az egész országra 17 000 pozsonyi mérő gabona és 32 000 r. Ft rendkívüli hadiadót vetettek ki. Ebből a Jászkun Kerületre aránytalanul sok jutott: 2123 p. mérő gabona és 3996 r. Ft 23 kr készpénz. Ezt a mennyiséget 1735. június 6-án, Jászberényben, az összkerületi közgyűlésen osztották el a kerületek és a helységek között a dica-számok alapján.⁶⁷ A gabonát Szolnokra és Budára kellett beszállítani a hadbiztossághoz.

Ebben az évben a termés ugyan igen jó volt a bő esőzés következtében, de a legszélsőségesebb időjárás is ekkor jegyezték fel. A nyár végén és még novemberben is olyan nagy szárazság volt a Maros vidékén, hogy Erdélyből a sószállítmányok elmaradtak. „Szállítanánk sót Erdélyből — 12 000 mázsát — ha a Maros egészen be nem száradt, el nem apadt volna” — írták a sótisztek.⁶⁸ A kiskunsági puszták legelői a tavaszi és a nyári esők nyomán feljavultak. Ezért a jászsági községek adóval túlterhelt gazdáik közül sokan éppen a tél folyamán határozták el, hogy kora tavasszal Úllésre költöznek. Azt is tudták, hogy — amennyiben ott új községet hoznak létre — 3 évig mentesülnek a hadiadó fizetése alól. 1736. április 25-én a földesúri tiszttartó jelentette az udvari Bizottságnak: Úllésre, az új községbe csak szabad menetelű parasztok, gazdák települhettek be, közöttük örökös jobbágy — haereditarius subditus — nincsen.

A főként a Jászságból érkezett új telepések vállalták, hogy a romokban lévő hajdani templomot újra felépítik, tisztességes lakóházakat építenek, szőlőt fognak telepíteni, mészárszéket és vendégfogadót hoznak létre, sőt a szomszédos Kígyós és Mérges pusztákat is művelés alá veszik és a szegediekkel szemben őrizetben tartják.⁶⁹ Ígéretüket csak kis részben teljesíthették.

Az újratelepült község előjárósága mindjárt perbe került Szeged városi és katonai hatóságaival, mert az Úlléstől északra fekvő Pálos pusztát évi 300 r. Ft-ért Franz Anton Peer, a szegedi helyőrség gyógyszerésze bérelte a Pesti Invalidus Háztól,

⁶⁵ SA Hoff. Ung. rote Nr. 532. „...hocque pacto metus turbandae publicae tranquillitatis sublatus exstiterit”.

⁶⁶ Uo. rote Nr. 693. f. 531—37. An die Königliche Hung. Cammer, damit ad notam solle genommen worden, dass dem Stephano Orczy, denen Beleznay, Halász und Podhradszky indem ein guldene Ketten durch dem Herzogen von Lothringen werde gegeben, wegen ihrer wider die in Békésér Comitát Unruhe vorgenommenen eifrig geprägt.

⁶⁷ Bács-Kiskun megyei Lt Prot. Szabadzállás. V/401/a. Városkönyv 1731—59. 6—7. Egy dicát 31,5 r. Ft-tal számoltak.

⁶⁸ Réthly Antal: Időjárás események és elemi csapások Magyarországon 1701—1800-ig. Bp., 1970. 144—45. o.

⁶⁹ Szm Lt JKI Közig. ir. Capsa II. Fasc. 1. Nr 12., 46. és 50.

s földművelőivel, szekereivel és állatállományával az üllési területen kellett átjárnia.⁷⁰ Ugyanakkor — mivel a község a királyi út (Via Postalis) mentén települt — az igen sűrűn beszállásolt császári-királyi katonaságnak, a mindenféle átvonuló seregeknek és a sószállító szekerezőknek teljesen ki volt szolgáltatva, s „kezdetől fogva jobban meg voltak terhelve, mintha rendszeres hadiadót fizettek volna.”⁷¹ Ezért 1743 elején Kiskunmajsára települtek át.

Az osztrák—török háború idején (1737—39) a jászkunságiakat nem mozgósították, de a katonai beszállásolás és ellátás terhe ismét ránehezedett a városokra és a községekre. Így pl.:

*A Dessewffy-huszárezred három századának ellátása
1739. XI. 25-től 1740. I. 31-ig*

Város, község	Ellátási egység (porció)				Átszámítva	
	katona-fejadag		lóra jutó adag		r. Ft	kr
	tiszti	legénységi	tiszti	legénységi		
Karcagújszállás	1 224	5 440	2 018	4 896	1 346	24
Kunhegyes	884	2 992	1 632	2 584	794	28
Kisújszállás	544	3 910	1 224	3 264	885	8
Kunmadaras	340	3 162	1 088	2 788	732	8
Túrkeve	170	—	272	—	41	32
Kunszentmárton	elszámolatlanul maradt transennák					
<i>Összesen:</i>	3 162	15 504	6 324	13 532	3 799	40

Ezekből az elszámolásokból⁷² annyi mindenestre kitűnik, hogy a Nagykun Kerületben elszállásolt katonaságot nem a hadbiztossági séma szerint számolták el az ellátási költségekben, hanem sokkal kevesebbet írtak jóvá. Karcagújszálláson volt 9 tiszt 16 lóval és 80 fő legénységi állományú katona 72 lóval. A 68 napra a tiszteket csak napi 2 fejadaggal számolták el, holott a hadbiztossági séma szerint 3—5 fejadagot kellett volna felszámítaniok. Így a 89 katona és a 88 ló élelmezése naponta csak 20 r. Ft-ba került elszámolás szerint, nem is beszélve az elszállásolás és az egyéb ellátás tényleges költségeiről. Hasonló számadásokat látunk a többi nagykun-sági községben elhelyezett katonaság ellátását illetően is. Pl. Túrkevéen csak 2 tiszt volt elhelyezve 4 lóval, itt 2,5 napi fejadagot számoltak el 68 napra 41 r. Ft 32 kr értékben. Egy napra tehát csak 37 kr jóváírás jutott. Ezt a két tisztet és 4 lovat a Habsburg-birodalomban sehol sem látták volna el ilyen olcsón, részben ezért is tartották itt az idegen katonaságot.

Az is előfordult, hogy a Kiskun Kerületben, Kiskundorozsmán két századot helyeztek el, de csak egy század ellátásáról adtak elszámolást, sőt kb. 80 főnyi közkatonát az elszámolásból is kihagytak.

⁷⁰ KA Inv. 1735. Nr 342. f. 58., 1737. Nr. 217. f. 1.

⁷¹ KA Inv. 1743. Nr. 188. f. 267. „...Pagus Üllés...ut Incolae huius Loci velut in Via Regia existentes et omnibus transennis et condensationibus nimium quantum expositi, adeoque aegre admodum subsistentes...”

⁷² KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 2—3. Computus cum I. Militia trium Compagniarum I. Regiminis Hungarici Equestris Ordinis Stephano Dessewffyáni Districtum Maioris Cumaniae inquarterisentium, die 25. Febr. 1740. in Oppido Karcagújszállása occasione Congregationis Districtualis, initus modo sequenti curret. A tisztí fejadagot általában 5, a többit 6 kr-ral számolták el.

*A Lotharingiai-gyalogezred egyik századának elszámolása 1739 decemberében
Kiskundorozsmán⁷³*

	<i>Ellátási egység</i>		<i>Átszámítva</i>	
	<i>katonára</i>	<i>lóra</i>	<i>r. Ft</i>	<i>kr</i>
1 százados (capitaneus)	—	90	9	—
1 zászlótartó (signifer)	—	60	6	—
1 őrpáncsnok (m. vigiliarum)	60	—	5	—
1 századírnök (fourerius)	—	30	3	—
1 seborvos (chirurgus)	30	—	2	30
1 dobos (tympanista)	30	—	2	30
3 küldönc (fourierchicz)	90	60	13	30
2 tizedes (corporales)	60	—	5	—
2 két-zsoldos (duplicarii)	60	—	5	—
9 közgyalogos (gregarii)	270	—	22	30
1 katona meghalt 26-án	26	—	2	10
1 élelmező futár (cursus annualis)	60	120	17	—
23 katona 30 napra	686	360	93	10

Maga a földesúri tiszttartó is panaszt emelt az udvari Commissionál, hogy a Lotharingiai-ezred két százada már igen hosszú idő óta Kiskundorozsmán tartózkodik, holott az egyik századnak a Csongrád megyei Tápén kellene lennie. Küldjenek tehát parancsot az átvonulásra, mert a katonai elszámolás is csak egyetlen számadráról készült.⁷⁴ A századparancsnok, a zászlótartó és a századírnök fejadagját sem vették fel az elszámolásba, tehát vagy vendégnek minősültek, vagy pedig fizettek ugyan, de a jóváírás nem a hadiadó, hanem a községi pénztár javára történt meg.

Ezekben az években félelmetes körülmények között ment végbe a katonatartás és a hadiadó behajtása, mert 1739 januárjában a Dél-Alföldön és a Nagykun Kerület községeiben is elterjedt a pestis (lues pestifera), amelyet az átvonuló császári-királyi katonaság a török határsávból hozott fel. A járvány az ősz folyamán már a Felső-Kiskunság községeiben is szedte áldozatait. Sok helyen egész családok haltak ki. Hiába védekeztek a járvány ellen tűzzel, vízzel, füstöléssel, égetett szesszel és gyógyfűvekkel, kórokozóit és a védőoltást még nem ismerték, a járványt nem tudták fel-tartóztatni.

Jellemző, hogy a földesúri tiszttartó javaslatai alapján az udvari Commissio felhatalmazta a földesúri tiszteket arra, hogy a közvetlen örökös nélkül elhunyt gazdák vagyonát foglalják le, értékesítsék és a község adótartozásának törlesztésére fordítsák. A községi elöljáróságokkal egyetértésben így jártak el 6 jászkunsági községben:

Túrkevény	10 gazda után	10 ökröt	272 r. Ft	11 kr-ért,
Kunszentmiklóson	7 gazda után	7 ökröt	168 r. Ft	— kr-ért,
Szabadszálláson	5 gazda után	5 ökröt	120 r. Ft	— kr-ért,
Fülöpszálláson	4 gazda után	4 ökröt	96 r. Ft	— kr-ért,
Kiskunhalason	12 gazda után	12 ökröt	262 r. Ft	16 kr-ért,
Jászkiséren	17 gazda után	29 ökröt	748 r. Ft	18 kr-ért,

Összesen: 55 gazda után 67 ökröt 1 666 r. Ft 45 kr-ért

⁷³ KA Inv. 1740. Nr. 78. f. 2. Die Mensi Januarii Anno 1740. in Districtu Minoris Cumaniae cum I. Compagnia D. Capitanei de Haxaire ex I. Regimini Pedestri Ordinis Caroli Lotharingiae Principi...

⁷⁴ KA Inv. 1740. Nr 402. f. 1—5. Die 4, Decembris, Anno 1740.

értékesítettek, mint „Caducitas”-beli vagyonokat. A hadiadó és a földesúri adó tartozásait csak ilyen módon tudták kiegyenlíteni.⁷⁵

Ezzel párhuzamosan folytak a földesúri tisztek felháborító visszaélései, amelyeknek során 1742 októberéig a Pesti Invalidus Ház földesúri tisztjei önhatalmúan 17 429 r. Ft értékű vagyont és készpénzt sajátítottak ki a saját maguk részére a kerületek városaiban és községeiben azon felül, amit a helyi hatóságok a caducitas-beli jóváírás szerint — tehát adótartozás címén — hivatalosan is jogosnak ismertek el.⁷⁶ Az udvari Commissio tíz hónapig tartó alkudozás és huzavona után a hatalmukkal visszaélő földesúri tiszteket leváltotta tisztségükből, de helyettük újakat nevezett ki: földesúri tiszttartónak Gosztonyi István Heves—Külső-Szolnok vármegyei táblabíró, egri lakost, összkerületi vicekapitánynak Morvay Mihályt, kerületi ügyésznek Szalay Istvánt. Részükre és az adószedők részére is új szolgálati utasítást adott ki az udvari Commissio, amely végre is engedélyezte a Jászkun Kerület közgyűlési, kerületi kapitányi és a városi, községi tisztségválasztási jogát, továbbá elismerte a nádor által kibocsátott rév- és vámmentességet biztosító jogot a jászkunságiak részére.⁷⁷

Ez az eredmény sok vonatkozásban felért egy részleges győzelemmel a földesúri hatóságokkal szemben. A jászkunságiak ezt az eredményt is az osztrák örökösödési háború folyamán, a sziléziai táborokban tanúsított sikeres helytállásukkal vívták ki maguknak nagy áldozatok árán.

A Jászkun Kerület részvétele a sziléziai háborúban

Térjünk tehát vissza a jászkunsági hadkötelezettség és katonaaállítás ismertetésére! Mária Terézia trónra léptét követően, az osztrák örökösödési háború kezdete után, gr. Pálffy János országbíró 1741. január 26-án fegyverbe szólította a nemességet a Sziléziában előretörő poroszok ellen. Az insurrectióra való parancs nem került el a Jászkun Kerületet sem.

A Consilium Bellicum parancsa alapján gr. Johann Franz von Pratta a Pálffy-éreszred colonellusa és hadfogadó tisztje március elején megjelent a Pesti Invalidus Ház parancsnokánál, Hochenaunál és hadbiztosánál, Johann Caspar Hueber ezredesnél, hogy a hadba vonulásról szerződést kössön velük, mint a Jászkun Kerület intézményi földesúri előljáróival. Futártiszt útján azonnal Pestre rendelték a Jászkun Kerület földesúri tisztjeit és kerületi vezetőit. Március 3-án érkezett meg az aranynyaklancos Podhradszky tiszttartó, a Jász Kerület részéről Sipos Pál senator, a Nagykun Kerületből Terbócs István kerületi kapitány és Maar Gergely senator, a Kiskun Kerületből Földváry András kerületi kapitány. A katonaaállítási szerződést 1741. március 4-én írták alá.⁷⁸ Hueber hamarosan jelentést küldött a szerződésről Nesselrode-nak, az udvari Commissio elnökének, aki úgy rendelkezett, hogy a jászkunsági csapat Jászberényben szereljen fel, tegye le az esküt és ott vegye át az útiparancsot (Marschroute). Pratta Nesselrode intézkedése után csak március 16-án írta alá a szerződést és az elszegődő levelet, amely kivonatossan a következőket tartalmazza:

— a Jászkun Kerület 2 lovasszázadból álló egységet (Regiment) állít elő. Ez a regiment 5 főből álló törzset (Stab) alakít, századonként 198 lovast szerel fel,

— a regiment saját zászlók alatt vonul majd fel, április 25-én hajnalban indul Sziléziába, a betörő poroszok ellen, ahol a tábori szolgálat ez év október 31-ig tart,

⁷⁵ KA Inv. 1740. Nr 208. f. 1—16. Conscriptio Caducitatum...

⁷⁶ KA Inv. 1743. Nr. 188. f. 153—80. Extractus generalium Gravaminum Districtuum Jassigum et Cumanorum 1742. október 9.

⁷⁷ KA Inv. 1743. Nr 275. f. 1—19. Wienn den 4. August 1743. Instructio pro Administratore Districtuum Jassigum et Cumanorum. Továbbá *Pintér Jenő* (szerk.): Jászberény rt. város levéltárában lévő kiváltságlevelek és oklevelek gyűjteménye. Jászberény, 1909. 87—89. o.

⁷⁸ KA Inv. 1741. Nr 90. f. 1—5. Accorda et Conventionis respectu Copiarum Militarium a parte Districtuum Jassicum et utriusque Cumaniae...

— a jászkun regiment parancsnoka gr. Pratta legionarius colonellus. Vicecolonellusát, továbbá a századok parancsnokait és tisztjeit a jászkunsági katonai egységek maguk közül saját maguk választják meg, az egységeket közvetlenül ők vezetik,

— lovak, kocsik, fegyverzet, ruházat, felszerelés és élelmezés a Pesti Invalidus Ház hadbiztosával való megállapodás szerint történik. A kenyér-fejadagot napi 2 kr-ral a zsoldból (stipendium) térítik meg a hadbiztosságnak, a lóra jutó porciót nem kell fizetni, azt a hadbiztosság elszámolja.

— a fegyelmi jogkört a katonai szolgálati szabályzat szerint, a pallosjogot (ius gladii) a régi jászkunsági privilégiumok szerint a választott vicecolonellus gyakorolja,

— ha valaki az ellenség fogságába esik, otthonról mindjárt pótolni kell, a tábori szolgálati szabályzat minden tekintetben érvényes,

— a hadszíntéren szerzett zsákmányt a jászkunsági sereg ellátására kell fordítani.

Ugyanitt közölte Pratta a hadbiztossági sémát a felállítandó regiment állományáról és ellátmányáról:

Személyi állomány	Katonaporció		Havi zsold r. Ft
	katonára	lóra	
<i>Parancsnoki törzs:</i>			
1 alezredes (vicecolonellus)	8	10	120
1 tábori káplán (capellaneus)	2	2	10
1 tábori orvos (chirurgus)	1	1	6
2 kocsis (famuli cum curribus)	2	8	8
5 fő	13	21	144
<i>Első század (Una Compagnia):</i>			
1 századparancsnok (capitaneus)	5	6	60
2 hadnagy (leuthinantes)	8	8	60
1 zászlótartó (vexillifer)	3	3	20
2 strázsamester (magistri vigiliarum)	4	4	18
1 századírnök (fourierius)	1	1	6
1 sípos (fistulatorius)	1	1	6
1 fegyvermester (faber)	1	1	6
6 tizedes (corporales)	6	6	36
183 közhuszár (gregarii)	183	183	732
198 fő	212	213	944
<i>Második század:</i>			
198 fő	212	213	944
5 fő parancsnoki törzs:	13	21	144
401 fő a személyi állomány	437	447	2 032
	A havi zsoldból levonva a kenyéradag		437
	A havi zsold készpénzben:		1 595

Ezt követően Pratta tovább szervezte a sereget Pest-Pilis-Solt vármegyében, ahol Zlinszky János alispán írta alá a szerződést és az elszegődő levelet. Itt áprilisban 800, május 15-ig pedig újabb 800 katonát kellett kiállítani, szintén könnyűlovasokból. Az egyik csapat parancsnoka Beleznay ezredes, a másiké pedig Dabasi Halász Péter ezredes lett.⁷⁹ Nesselrode parancsot küldött Huebernek, hogy a jászkunsági huszárregiment felszerelési és ellátmányi igényeiről a Hofkammernek is küldjön jelentést a hadbiztossági elszámolás érdekében. Megjegyezte azt is, hogy szerinte nem 400, hanem 1000 huszárt is küldhetne a Jászkun Kerület. Hozzáfűzte még, hogy az egyenruha („die Uniform”) és a köpeny is egyaránt kék színű anyagból készüljön.⁸⁰ A Kiskun Kerületből 100 lovas állítottak elő Földváry kapitány vezetésével, a Nagykun Kerületből szintén 100 lovas Terbócs kapitány vezetésével, a Jász Kerületből pedig 200 lovas szereltek fel Molnár Mihály alezredes (Oberstleutnant) vezetésével.

A tiszti gyűlésen Molnárt választották meg a regiment parancsnokává, aki így Pratta helyetteseként szerepelt. A szervezés és a felszerelés során Hueber jelentette az udvari Commissiónak, hogy a jászkunsági regiment nem az aranynyakláncos földesúri tiszttartót választotta meg parancsnoknak. Nesselrode érdeklődésére a tiszttartó kénytelen volt mentegetőzni, különböző indokokra hivatkozni: Jászberényben kell maradnia, mert hivatalát nem lehet nélkülözni, a jászberényi börtön épülőfélben van, a rabok könnyen elszökhetnek — „die Carceri zu Jászberény in eine besseren Verwahrungs-Standt zu setzen” —; a Jászkun Kerületet a környező vármegyék maguk között szét akarják osztani, a jászkunságiak a hamarosan megnyíló pozsonyi országgyűlésre ablegátusokat akarnak küldeni, holott ilyen követküldési joguk nincs, ettől el kellene őket tiltani.⁸¹ Hogy a választás során mellőzték, elhallgatta.

1741. május 28-án ilyen körülmények között érkezett meg a jászkunsági huszárregiment a sziléziai Nyssaba, a „Brigada”-hoz, ahhoz a kb. 2—3000 főből álló gyalogezredhez, amelynek korábban semmi lovassága sem volt. Ott tudták meg, hogy ez a gyalogság április 10-én Mollwitz-nál már elvesztett egy csatát a nehéz fegyverzetű porosz tülerővel szemben. Ennek a gyalogezrednek — most már valóban „brigád”-nak lehet nevezni — a főparancsnoka gr. Wilhelm Reinhardt Neipperg vezénylő tábornagy (General-Feldmarschall) volt, aki a hosszú és fárasztó meneteléstől elcsigázott jászkunsági regimentnek 4 napi pihenőt engedélyezett.

A táborozás és az első csatározás kezdeti eseményeit egy tábori levél alapján érdemes figyelemmel kísérni. Június 3-án reggel megtörtént a hadbiztossági számbavétel és a szemle (Lustra), „delután Commandóba ment egész Milíciánk”.⁸² Aznap könnyű lovas-hadgyakorlatot tartottak, majd június 4-én hajnalban „az Olmsdorff helységben bezáratott Prussusokra reá ütöttünk és az egész helységet tűz által megemésztettük. Az házakban bezáratott Burgusok az iszonyú égés miatt igen elvesztenek. Ide nem messze lévén az ellenség tábora, kijövénn annak segítségére 300 lovas Burgus, de azok közül is keveset bocsájtottunk vissza. A mi népeink közül pediglen ezen csatában Lengyel Mátyáson kívül az árokszállási Wiener Carol, Király György és az apáti Bali Ferencen kívül több el nem esett. Akkor lőtték el Róza néne Asszonyom fiát is. Ez megh lévén, visszatértünk az Commandóra. Harmadnap az egész Prussus Ármádia minden erejével együtt reánk jött, de akkor egy sem esett el a mieink közül, holott pediglen 140 ágyúval kilőttek hozzánk. Harmadnap visszatérvén az Prussus Ármádia, a mi népünk utána menvén, erősen úztük, aholott Aranyossy hadnagy

79 KA Inv. 1741. Nr 111. f. 1—16. Extract aus einer Ambts-Verordnung von mir General-Kriegs-Commissario Grafen von Nesselrode an den Herrn Feld-Kriegs-Commissarium Hueber. Dato Wienn, den 31. Martii 1741. Accorda et Conventionis respectu Copiarum Militarium a parte Comitatum Pest—Pilis—Solt articulariter unitorum... etc. Dabasi Halász 1741. június 7-én esett el az ütközetben.

80 KA Inv. 1741. u.o. „...die Uniformen werden egal in blauer Mundur und gleich Mänteln gekleidet...”

81 KA Inv. 1741. Nr 152. f. 1—2. Podhadszky wird geantworhet. Jászberény, den 3. May. 1741.

82 Szm Lt Jász. It. Hiv. Tud. 1741. 8. cs. 38. sz. Nyssa, 1741. június 15.

uram szolgálástul, fényszarui Csúz András, árokszállási Juhász András, mihálytelki Wiener Ferdinánd, Bali Márton, jákóhalmi Kónya Márton, felsőszentgyörgyi Basa Márton... kiket ha elfogtak-eh? vagy megöltek, máig sem tudjuk bizonyosan. De Kovács Bálint bizonyosan rab — amint mondják lenni, és lovakat is felesen el lőttek”.

Ez a parancsnoktól érkező tábori levél csupán néhány kisebb ütközetről számol be, de ebből is kitűnik, hogy a visszavonuló ellenség nyomába szegődő huszár-attak is számos veszteséggel járhat. A beszámoló nem említi zsákmányt, vagy foglyot, inkább a veszteségeket sorolja fel. Majd így folytatja: „Arra nézve minden nap hal az Népünk, vesz fegyverünk, romlanak, döglenek lovaink, éjjel-nappal ruháink szakadnak. Eleve korán kérjük Kegyelmeteket, hogy megbecsült ruháinknak, fegyvereinknek, lovainknak, szerszámainknak árát otthon lévő Cselédinknek tegye le Kegyelmetek, mert egynek sem bizonyos haza menetele. Ezért is minden tehetséggel ügyekezzék az Becsületos Nemes Tanács, hogy rész szerint otthon maradt árváinkat contentálja, s erről információját amidőn elvárnánk, maradunk a B. N. Tanácsnak alázatos szolgálói: Molnár Mihály, Molnár Imre, Iványi Imre, az egész Militia. Én Molnár Mihály köszöntöm magam Hitvesemet, Gyermekeimet és Fiamat, a Gazdaságot recommendálok Nekiek. De még én semmi ízben nem voltam az táborhelyen kívül”.

Terbócs nagyknusági kapitány 1741. július 1-én a sziléziai táborból, Najetz-ből írt levelet a kerületi hatósághoz. Beszámolt arról, hogy eddigi veszteségük 17 katona volt, ezek közül 11-en Aranyossi hadnaggyal együtt a poroszok fogságában vannak, de „a jövő héten meg fognak szabadulni, kiknek szabadulások végett most bizonyos napokig Armistitium (fegyverszünet) tartatik. A Jász és Kun és az új Pesti Militiának legelső actiojok mind a két részről igen szerencsés volt, úgy annyira, hogy a Prussus Népétől sok copját, zászlókat 72 rabokkal együtt cum laude, táborunkba behoztak. Mindeddig becsületünk fenntartásával Districtusunk előmeneteléért Fölséges Királyné Asszonyunk mellett hívségesen szolgáltunk, de nem kevés éhséggel és sanjarúsággal. Kire való nézve recommendálok Kegyelmeteknek a szegény Katonaságot annyiban, hogy az Három Districtusok ex communi consensu exoperálni méltóztassanak azt Generalis Commissarius Nesselrode Uram Eő-Excellentiájának, hogy a hónaponként való kenyereket akár elengedné, akár pediglen a Nemes Districtusok bonificálják a Commissariatusságnak ex praerogatis, hogy az 4 Ft-okkal hónaponként jobban élhetnének a szegény Katonák, mert másként vagy lopásra vagy szökésre kénytelenítetnek vetemedni, mely cselekedetek nem kevés kisebbségekre esnék dícséretes szolgálatunk után az N. Districtusunknak...” Utóiratként jelentette, hogy egy Újfalusi nevű kunmadarasi katona táborba menet közben elszökött egy fekete lovon. Úgy értesültek, hogy ez a fekete ló Hatvanban volna. Kérték, hogy Jászberényből Muhoray hadnagy menjen érte Hatvanba, a katonával együtt fogja el, a katonát pedig kísérje a kerület Székházának börtönébe.⁸³

Figyelemmel kísérték a sziléziai táborokban szolgáló jászkunsági tisztek a hazai eseményeket is. Értesültek arról, hogy június 22-én nádorrá választották az országgyűlésen gr. Pálffy János országbíró, június 25-én királlyá koronázták Mária Teréziát, s ez az országgyűlés sem szavazta meg a Pesti Invalidus Ház indigenatusát, ugyanakkor a Jászkun Kerület vezetői a nádor asztalára helyezték a redemptionális kérelmet s megindították a panaszok áradatát a földesúri tisztek felhőborító visszaélései miatt. A köztudatban, nemcsak az alföldi környezetben, hanem a vármegyékben is, futótűzként terjedt el a hír, hogy a jászkunságiak hamarosan felszabadulnak a földesúri hatalom alól, katonai érdemeik révén őket a nádor is pártfogásba vette. Az országgyűlésről érkező hírek hatására Földváry kapitány is helyetttest állított

83 Szm Lt Jászb. lt. Hiv. Tud. 1741. 8. cs. 51. sz. Terbócs levele.

maga helyett a táborban, Pozsonyba sietett, hogy az ott lévő jászkunsági ablegátusoktól tájékoztatójék a politikai fejleményekről. Ott értesült arról, hogy Podhradszky Pozsonyból hazaküldte Sípos és Kisvárday ablegátusokat, mert ők a redemptio sikere érdekében fáradoztak. A földesúr erről hallani sem akart.

A földesúri tisztek és a választott kerületi tisztek között emiatt óriási ellentétek feszültek.⁸⁴ Nemsokára Terbócs kapitány is szabadságra jött haza, Molnár alezredes viszont azért lett türelmetlen, mert a jászkun kerületi központból, Jászberényből június 16-áig még semmi írásbeli választ nem kapott leveleire, pedig az ő katonai, tábori felelőssége is volt akkora, mint az itthoni vezetők politikai felelőssége. Meg is írta: „...nem kis gyötrelmemre esik, sok rendbéli levelemre még csak egy vígasztaló választ is Kegyelmetektől nem vehettem. Mitül vagyon, elegendőképpen nem ítéltetem jónak jeléül lenni. Ámbátor minden dolgom jól folynának is itten, mégis az illetén idegenség elegendő unalmat hozhatna. Annak okáért recommendálom, egy darab papírosát 4 kr-ral ne sajnálja Kegyelmetek a postára... Újabban Thasy Sándor, Horváth István kapitány szolgáljával és egy árokszállási Hollósi Antal katona rabul estek, de rövid nap múlva azok is kiszabadulnak. Sreyer uram 100 lovas és 250 gyalog magyarokkal Boroszló alól hajtottak 650 hízott ökröket nyereséggel. Ezeknek párját július 10-én 30 tallérok (60 r. Ft, összesen 19 500 r. Ft) eladtuk.”⁸⁵

Hogy ezt a tekintélyes összeget milyen arányban osztották fel a részt vevő katonai egységek között, arra adataink nincsenek. 1741. szeptember folyamán a pozsonyi országgyűlés pontosan meghatározta a Jászkun Kerület hadkötelezettségének mértékét és módját is. Előírta, hogy a Pesti Invalidus Ház — mint intézményi földbirtokos — 1 lovast, a kerületek pedig nádori portánként 1—1 lovast fognak adni.⁸⁶ Elszegődésük lejártával, megfogyatkozva, november elején hazatért Sziléziából a jászkunsági huszárregiment, előbb leszerelt, majd feloszlott.

A Jászkun Kerület a törvény előírása szerint 1741. december 20-án a reá eső 70 nádori portaszám alapján fel is szerelt és Pestre küldött 69 huszárt. Őket innen azonnal Pozsonyba irányították. Ezzel aztán meg is kezdődött az alkudozás a kerületek redemptióját kérelmező jászkunsági helyi előljáróságok és a taktikai ígéretekben nem szűkülőkődő nádor között: hány fős kombattáns könnyűlovasságot tud táborba küldeni a Jászkun Kerület az örökösödési háború folyamán, s közben hajlandóak-e a jászkunságiak letenni az 500 000 r. Ft redemptiók összeget, hogy véglegesen kiváltsák magukat a Pesti Invalidus Ház földesúri hatósága alól. A tét tehát nem volt csekély, s ha a táborba küldött katonák sorsát és áldozatvállalását tekintjük, meglepően nagynak és kockázatosnak is mondható.

Vita tárgyát képezte a nádori porták száma is, mert a portaszám 67,5-ről 70-re történt felemelését törvényesen még nem erősítették meg. A nádor sürgetésére 1741. december 27-én a Jászkun Kerület a 67,5 nádori porta alapján újabb katonai egységet — portánként 4 lovast állított ki. A jászkok és a nagykunok 1 kapitányt (centurio), 1 hadnagyot (tenens), 1 zászlóst (vexillifer) és 204 közhuszárt szereltek fel és küldöttek egy újonnan szervezett gyalogezred 4. légiójához — „Vestitus pro neo-eriganda Pedestri Militia ad Legionem 4.” —, a Kiskun Kerület pedig 1 hadnagyot és 66 közhuszárt küldött táborba az előbb említett hadoszlop 5. légiójához. A rozsot (siligo) és a zabot (avena) a Pesti Invalidus Házban, illetve Budán kapták meg. Valamennyien innen indultak Pozsonyba, majd onnan a hadszíntérre.⁸⁷ Súlyosabbra fordult a helyzet, mert ez az alkalmazás már nem egy évre, hanem a háború egész tartamára szólt. A jászkunsági regiment parancsnoka továbbra is Molnár Mihály alezredes maradt, 1742. ja-

84 KA Inv. 1743. Nr 188. f. 224. Perceptae die 14. Júnii 1741. Továbbá: KA Inv. uo. 218. Jászberény, die 19. Julii 1741.

85 Szm Lt Jász. It. Hiv. Tud. 1741. 8. cs. 55. sz. Molnár levele Jászberénybe 1741. július 16-án.

86 Corpus Juris Hungarici. Millenniumi emlékkiadás. Bp., 1901. 7. k. 56—7. o., az 1741:63. te. 11. §

87 KA Inv. 1741. Nr 446. f. 1—8. Jászberény, die 27. Decembris 1741.

nuár 17-én gr. Károlyi Sándor tábornok értesítette a Jászkun Kerületet, hogy a regimentet fia, gr. Károlyi Ferenc ezredes légiójához csatolták.⁸⁸

Ezt követően már előfordult, hogy a táborból többen haza szöktek lovastul, fegyveresen, főként azoknak a családoknak a fiai, ahol a pestisben elhaltak vagyonát, örökségét, caducitásbeli javait a földesúri tisztek: Podhradszky, Földváry, Maczák adóba, vagy saját célra kisajátították.⁸⁹ Ezért a földesúri tiszttartó 1742. április 13-án körlevelet intézett valamennyi jászkunsági város és község előljáróságához: „...Könnyen megeshetik, hogy a táborokban egyik-másik a hadi-szolgálattól időközben megidegenedik, elszökésre és abból származható egyébféle rosszra is vete-medik... Minden helység bírása és lakója azonnal fogja meg a lappangó, szökevény hajdút vagy lovaszt és jó őrizet alatt küldje Jászberénybe! Őket eltitkolni senki ne merészelje! Aki ez ellen vét, büntetést kap, saját költségén hadi szolgálatra táborba vonul, ha erre alkalmatlan, maga helyett alkalmas katonát állít. Szoros vigyázással legyenek, hogy semmi külső idegen zsidókat pedig akármely szín alatt, akár hiteles passusokkal ne admittáljanak, házaikba, mezei szállásukra senkit — akárki legyen — befogadni ne merészeljenek, és az Tiszán által vagy szomszéd vármegyékbe utazni hiteles passus nélkül provideáljanak”. Külön kitért a zarándokok, a templomokra koldulók és a cigányok jövés-menésének korlátozására. Cigányokat csak akkor fogadhatnak be, ha kovácmesterséget folytatnak és hasznos szolgálatot tesznek a szántóvető embereknek. Ezeknek adjanak hiteles passust, de a környező vármegyékből érkezőket vissza kell verettetni. Felhívta a községek figyelmét a mezei pásztorok, a vendégfogadók és a csárdások felügyeletére. A bírák ellen büntetést helyezett kilátásba.⁹⁰

Ennek a földesúri fenyegetésnek nem sok eredménye lehetett, mert a tiszttartó már minden tekintetben elvesztette hitelét és tekintélyét a jászkunsági hatóságok körében. A táborból pedig újabb hírek érkeztek: „...a Burguson erősen reá ütven az magyarság, az Helységből kinyomta, de minek utána a prédának estek volna, a Burgus rendbe vévén magát, a mieinket erősen megabizolta (apasztotta, abisolieret — K. J.), de ugyan ismét — noha sokaknak elesése után is — az Helyet az mieink occupálták, és az Burgus két-annyi elesett. S azt mondják felőle, még eleitül fogvást oly vérontás mind a két részről nem volt, mint most” — írta Molnár alezredes 1742. június 3-án Pozsonyból.⁹¹

A bár sok emberáldozatot követelő, de igen eredményes tábori helytállás híre eljutott a császári Haditanácshoz és a nádorhoz is. Pálffy elismerte, sőt helyeselte a jászkunságiak redemptionális kérelmét, de teljesítését egyre súlyosabb feltételekhez kötötte. Úgyiszlván lépésről lépésre zsarolta a kerületeket a már megadott katonai kontingens növelését illetően. 1742 augusztus elején, amikor híre jött, hogy a Mezőtúr és Czibakháza térségében elhelyezett Haller-gyalozezred egy batallionja pártot ütött, tisztjei ellen fellázadt, egyik kapitányát megölte, parancsot adott a Pesti Invalidus Ház parancsnokának, Hochenau ezredesnek: mozgósítsa a jászkunságiakat a felzendült gyalogság lecsendesítésére. Augusztus 5-től 24-éig a Jász Kerület 200 lovas katonával megfékezte a lázadást.⁹² Ezt a Haller-regimentet a jászkunságiak jól ismerték. 1742 április folyamán Jászberényben volt elhelyezve teljes ellátásra.

Az előljáróság erre így emlékezett vissza: „...mennyi számlálhatatlan károkat s nyomorúságokat szenvedett szegény Várasunk az ingyen-fuvar, a beszállásolás és az élelmezés során, fele adónkért nehezen szenvedtük volna el. Hogy azért a

⁸⁸ Szm Lt Jászb. lt. Hiv. Tud. 1742. febr. 9. 8. cs. 100. sz.

⁸⁹ KA Inv. 1743. Nr. 188. f. 153—60. Extractus generalium gravaminum Districtuum Jassigum et Cumanorum. 1742. november 9.

⁹⁰ Szm Lt Jászfényszaru lt. Prot. 1726—86. 113—14. 1742. ápr. 13.

⁹¹ Szm Lt Jászb. lt. Hiv. Tud. 1742. június 3. 8. cs. 110. sz.

⁹² Szm Lt Jászapáti lt. Prot. 1742. Körlevelek. Jászdózsa lt. Prot. 1739—82. 9. JKI Hiv. Tud. 1742. augusztus 9. 8. cs. 130. sz. Jb lt. Hiv. Tud. 1742. augusztus 5.

jövendőben quártélyosokkal ne aggraváltatnánk, Excellenciádnak kegyelmességébe magunkat és szegény Városunkat alázatosan recommendáljuk”.⁹³ Ennek ellenére a földesúri tiszttartó az udvari Commissióhoz írt jelentésében ismételten rebelliseknek szidta a jászkunsági vezetőket. A nádor végre ezt már megsokallta és 1742. november 21-én kelt leiratában szigorú megrovásban részesítette: „...végtére is Kegyelmed nem tudja félbehagyni a Jászkun Kerület és a jászkberényi bírák ellen saját kénye-kedve szerinti felháborodását. Most is a gazdálkodó Uraság nevezete és színe alatt — sub specie et colore hospitalis Dominatus — mindenféle rosszindulattal és hiábavaló gyötrésekkel illetvén őket, akik pedig a hadi- és adókötelezettségükben, mind a földesúri jogokat illető dolgokban eleget tesznek. Ezért az ilyenféle önkényes háborgatásoktól egyszer már tartózkodjék Kegyelmed, másként megmutatom azt, hogy a Magyar Királyság nádora mit tehet az effélékben — secus demonstratio in effectu id, quod possit in similibus Regni Hungariae Palatinus”.⁹⁴

Pálffy témánk vonatkozásában egyszerre kétféle figyelt: hogyan állják meg helyüket a jászkunságiak a poroszokkal szemben a táborokban, s hogyan kellene katonai kontingensüket növelni, másfelől hogyan lehetne előbb-utóbb visszaszerezni a Nesselrode-Commissiótól, illetve a Pesti Invalidus Háztól a Jászkun Kerületet s ez úton az évi 12 000 r. Ft nádori censust.

Mindezt természetesen jól látták a jászkunsági helyi vezetők. Egyidejűen szívós és következetes küzdelmet folytattak a katonai létszám növelésére vonatkozó nádori igények és a Pesti Invalidus Ház tisztségviselőinek földesúri hatalmaskodása és súlyos visszaélései ellen. A földesúri tisztek már csak az invalidusok executios adóbehajtó különítményeinek fegyveres védelme alatt érezték magukat biztonságban. Sorozatos visszaéléseik feltárásával, a gazdaságot, a közigazgatást, a jogszolgáltatást és a vallás-szabadságot ért sérelmek felsorakoztatásával a kerületek vezetői küldöttségileg keresték fel a nádort Bécsben.⁹⁵ Írásban is kerületenként, városenként és községenként felsorolták a földesúri tisztek elleni panaszait. Végül kérték, hogy mint a Jászkun Kerület főbírája és nádori főkapitánya, küldjön ki egy magas rangú bizottságot, hogy az elszenvedett sérelmeket alaposan kivizsgálja, „hogy mi is Excellenciádnak kegyelmessége által ezen habzó keserűségünk után régi boldogulásunknak örvendetes révpartjára juthassunk”.⁹⁶

Hosszas huzavona után 1743. február 1-én az udvari Commissio ideiglenesen felmentette tisztsége alól a földesúri tiszttartót s felszólította, hogy tisztázza magát az ellene felhozott vádak alól. A fegyelmi bizottságot csak április elején küldték ki a Jászkun Kerületbe, s ez csak május 21-én fosztotta meg tisztségétől Podhradskyt, de helyette újat csak augusztus 4-én állított.⁹⁷ Ezzel szemben a vizsgálat kezdetén, még április 9-én, Pálffy megküldte a jászkunok harmincad- és általános vámmentességére vonatkozó, megújított kiváltságlevelet.⁹⁸ Ez a legfelsőbb hatóságtól kibocsátott oklevél megerősítette a Jászkun Kerület lakóinak a koronabirtokot megillető jogállását, mert a harmincad-, a rév- és vámmentesség sarkalatos kiváltságaik közé tartozott, és ettől fogva ezt írásban is fel tudták mutatni a környező vármegyék vám- és révhelyein.

Nem sikerült azonban a katonai létszám csökkentése. Az osztrák örökösödési háború a vártnál sokkal hosszabbra nyúlt. A Jászkun Kerület 1743 végén már 400 huszárt volt kénytelen a poroszok és a franciák elleni táborba küldeni a regiment zászlói alatt. A következő évben ez a létszám már 1000 főnyire nőtt.⁹⁹

⁹³ Szm Lt uo.

⁹⁴ KA Inv. 1742. Nr. 411. f. 2—3. Pozsony, die 21. Novembris 1742.

⁹⁵ Szm Lt Jászb. lt. Hiv. Tud. 1742—49. 9. cs. 4. sz. 1742. augusztus 5. Továbbá: 1742. október 18. Túrkevén kerületi közgyűlésen. KA Inv. 1742. Nr 344. f. 1—3., Nr 353. f. 1—11. 1742 október 18.

⁹⁶ Uo. 1742. augusztus 5.

⁹⁷ KA Inv. 1743. Nr. 275. f. 1—19. Wienn, den 4. August 1743. Instructio pro Administratore Districtuum Jassigum et Cumanorum.

⁹⁸ Vö. a 73. sz. jegyzettel! Jászapáti lt. Prot. Körlevelek. 51.

⁹⁹ Szm Lt Jászb. lt. Hiv. Tud. 1742—44. 9. cs. 118.

A katonai kontingens felemelésére vonatkozó nádori igényeket a Jászkun Kerület vezetői hosszas egyezkedés, nehéz tárgyalássorozat és alku során tudták mérsékelni. A Haditanács és a nádor jól tudták, hogy a jászkunsági könnyűlovasság példásan helyt áll a hadszíntereken, a jászkunsági vezetők viszont arra is számítottak, hogy a kerületekbe 1742-től 1744 végéig újonnan beköltözött családok fiatalabb, katonarérett korosztályai sem mentesülnek a katonai szolgálat kötelezettsége alól, sőt éppen ezzel szereznek családjuknak valóságos jászkunsági jogállást és honosságot, az 1 000 lovas előállítását és felszerelését végülis elvállalták az általános mozgósítás esetére. 1744. augusztus 20-án a Pozsonyban tartózkodó jászkunsági ügyvivők: Horváth András járszági, Nánásy János kiskunsági és Varró István nagykunsági megbíztak arról értesítették a kerületeket, hogy hamarosan általános mozgósításra lehet számítani a Jászkunságban, s hogy a redemptionális kérelem a királynő kezében van, a redemptió sorsa a mozgósítás eredményétől függ.¹⁰⁰

S valóban, Pálffy augusztus 26-án általános felkelést hirdetett meg a Jászkun Kerület részére is, s ezt többek között így indokolta: „...a porosz király nagyszámú emberekből álló corpora Silesiának szélire takarozzik, s ezzel Édes Hazánkba, mihelyt alkalmatosságát látja, becsapni szándékozik... a föld népeit tatárok módjára saját országába hajtotta, gazdagabb atyáknak leányait, férjeknek feleségeit elszedi és önnön maga tetszése szerint házásítja... Kegyelmetek is mennél számosabb lovakatónát állítsanak hovahamarabb úgy, hogy mindezek első orderemre Országunknak Morva és Silesia felől való szélein és határán — nem másképpen, hanem egyedül a magunk és Országunk oltalmára — megjelenjenek... Ezt Eő-Felsege kétségkívül anyai kegyességének bizonyításával és Kegyelmetek szabadságának kézben tartásával el fogja ismerni”.¹⁰¹

1744 szeptember elején a jászkunságiak 400 főnyi könnyűlovasságot szereltek fel és küldtek ki Morvaországba.¹⁰² Mivel a nádor mindeddig csak ígéretett, az összkerületi közgyűlésen, 1745. február 23-án, Jászárokszallás, Jászfényszaru, Jászdózsa és Jászfákóhalma, valamint a Kiskun Kerület nem szavazta meg az 1 000 katona előállítását és felszerelését. Kilátásba helyezték, hogy teljesen pusztán hagyják községeiket, ha őket továbbra is örökös jobbágyoknak tekintik — „...wenn sie als perpetuos jobbagiones traktieren.”¹⁰³ Küldötteik Pálffynál is megjelentek, aki megbotránkozva utasította el őket.¹⁰⁴ Végül gr. Grassalkovich Antal királyi személynök csillapította le a küldötteket.¹⁰⁵

A kerületek vezetői 1745. március 29-én tartott közgyűlésen határozatba foglalták az 1 000 huszár előállításának és felszerelésének kötelezettségét: a Jász Kerület 500, a Nagy- és a Kiskun Kerület 250—250 huszár felszerelését és táborba küldését vállalta. Összesen választanak 4 kapitányt, 4 hadnagyot és 4 zászlóst, minden kapitánynak a mundéjára és paripájára 200, a hadnagnak 150, a zászlósnek 100 r. Ft-ot irányoztak elő. Határozatba foglalták, hogy — amíg a katonák táborban vannak — az érintett családok mindenféle adózás alól felmentést kapnak, de visszatértük után a hadiadót fizetniök kell.¹⁰⁶ Az egyenruha („die Uniform”) égszínkék posztból készül vörös zsinórral, kétfelől makkos gombokkal. A menték prémje fekete színű lesz. A szablya-tarsolyokra címert rakatnak fel: „egy fél kéz karddal, tetejében a Korona”. Ez a címer a magyar királyi koronához való hűséget és a hadkötelezettséget fejezte ki.¹⁰⁷ Ez volt a redemptió feltétele!

100 Uo. 9. cs. 122. Pozsony, 1744. augusztus 26., továbbá 127—35. 1744. október 6.

101 Uo.

102 Pest megyei Lt Kiskunlacháza lt. Capsa C. Fasc. 5. Nr. 1. 1744. november 19.

103 KA Inv. 1745. Nr. 4. f. 1—2., uo. Nr. 58. f. 1—6. 1745. január 6.

104 Szm Lt Jász. lt. Hiv. Tud. 10. cs. 14. Pálffy levele. Pozsony, 1745. április 15.

105 Szm Lt JKI D Capsa III. Fasc. 2. Nr. 13. Grassalkovich levele Gödöllőről 1745. május 4-én.

106 Szm Lt Jász. lt. Hiv. Tud. 9. cs. 1745. március 29-i generalis congregatio jegyzőkönyvi anyagából.

107 Uo. 10. cs. 1745. április 16. Pálffy levele Pozsonyból. Mária Terézia 1745. május 6-án írta alá a Jászkun Kerület redemptionális diplomáját, amelyet az éveken át tartó ígéretes után hamarosan megkaptak a Jászkun Kerületek vezetői is.

ВОИНСКАЯ ПОВИННОСТЬ И ВОЕННЫЙ НАЛОГ
НА ОДНОМ ВЛАДЕНИИ КОРОНЫ С 1731 ПО 1745 ГОДЫ

Резюме

Одним из старейших владений короны феодальной Венгрии (Krongut, bona coronalia) был Ясско-Куманский округ (der Jassich-Kumanische Distrikt). Территория области Ясскун составляла в 1735 году примерно 890 000 кадастральных хольдов, а её население по весьма неполной переписи насчитывало 24 408 человек. Из этого на Ясшаг (Jassigien, Jassigia) приходилось 190 000 кадастральных хольдов земли и 13 830 человек жителей, а на Великую Куманию (Gross-Kumanien, Cumania Maior) 210 000 кадастральных хольдов земли и 6672 человека жителей, а на Малую Куманию (Klei-Kumanien, Cumania Minor) 490 000 кадастральных хольдов земли и 3906 человек жителей.

Согласно законам XIII века, которые всё время обновлялись с тех пор, жители этих районов обязывались в случае дворянской инсurreкции на поставку солдат и вооружение их на собственные средства. В компенсацию за это жители освобождались от уплаты военного налога и не состояли под непосредственными ведомством феодала, не платили вотчинного налога. Помещение этих районов под ведомство частных помещиков запрещалось действующими законами. Государственно-правовое юридическое положение, принадлежащее королевскому имениюкороны, признавалось еще и правителями Габсбургов. Несмотря на это венская Придворная Судебная палата всё же продала два раза территорию Ясскун частному помещику: в 1702 году Тевтонскому рыцарскому ордену (der Deutsche Ritterorden), а в 1731 году пештскому военному учреждению, находившемуся в ведомстве императорской придворной, генеральской Комиссии, Пештскому Дому Инвалидов (das Kaiserliche Invaliden-haus zu Pest). На эти противозаконные шаги Вена решилась в интересах достижения тройной цели: тем самым она также хотела умерить финансовый крах ненасытной канцлерской казны (kaiserliches Aegarium) и содержания двора, населения Ясскуншага было наряду с военной повинностью принуждено выплачивать как военные налоги, так и феодальные налоги, в конце концов обязало жителей Ясскуншага предоставить квартиры имперским полкам, размещенным в этих районах (Einquartierung, Dislokation) снабжать их провиантом (Proviand-Verpflegung) а в случае военного транзитного перехода (Transennalität, transenna) осуществлять транспортировку войск, несение экспедиционной службы (Soldaten-Expedition, vectura).

В рассматриваемый период эти закононарушения и тяжелые военные налоги и подати превратились в источник постоянного недовольства и сопротивления в кругах населения этих районов. Это однако служило поводом и для того, чтобы в венских придворных кругах ясскуншагское население клеймили бунтарями и почти постоянно держали под оккупацией чужеземными солдатами и под контролем. Так накапливались притворения интересов. Особенно усугубилось положение, когда на основании статьи закона 1715. VIII дворянская инсurreкция наряду с практикой поставки солдат объявила об обязанности формирования постоянной армии наемников, и для этого было необходимо обложить населения новым военным налогом — «sine contributione comparari non posse!» Этот военный налог дворянство по-прежнему не платило, в противоположность этому с жителей Ясскуншага он взимался. В начале 1730 годов в стране было размещено 36 имперских полков, из них с избытком досталось и на Ясско-Куманайский округ.

Время налогов особенно увеличивалось в военные периоды: во время войн за польское наследство (1733—1735 гг.), Австротурецкой войны (1737—1739 гг.) № двух Силезский войны (1740—1742, 1744—1745 гг.), более того также и во время усмирения восстания крестьян в 1735 г. в комитате Бекеш.

Эта работа впервые с военно-исторической точки зрения рассматривает пятнадцатилетнюю историю земель короны до периода их выкупа на собственные деньги — редемпции. Ясско-Куманайский округ освободился от феодальных тягот, выставив тысячу гусарод и выплачив редемпционную сумму в 550-000 форинтов (рейнских гульденов), но он должен был и далее нести военную повинность и выплачивать военный налог — за чужие интересы, разумеется, без всякой охоты.

KRIEGSDIENSTPFLICHT UND KRIEGSSTEUER
AN EINEM KRONGUT VOM JAHRE 1731 BIS ZUM JAHRE 1745

Resumee

Ein der ältesten Krongüter (bona coronalia) in Ungarn von feudaler Zeit war der Jassisch-Kumanische Distrikt. Die Größe seines Gebiets wurde 1735 auf 890 000 Katastraljoche geschätzt, die Zahl seiner Bevölkerung war in der mangelhaften Steueraufnahme als 24 408 registriert. Daraus entfiel ein Gebiet von 210 000 Katastraljoche und eine Bevölkerung von 13 830 Köpfen auf Jassigien, ein Gebiet von 210 000 Katastraljoche und eine Bevölkerung von 6 672 Köpfen auf Groß-Kumanien (Cumania Maior) und ein Gebiet von 490 000 Katastraljoche und eine Bevölkerung von 3 906 Köpfen auf Klein-Kumanien (Cumania Minor).

Laut Gesetze, die im 13-ten Jahrhundert gegeben und seitdem immer erneuert waren, wurden die Einwohner dieser Distrikte im Fall einer Insurrection der Adeln zu persönlicher Soldatenstellung und zur Rüstung auf eigene Kosten verpflichtet. Als Gegenleistung dafür wurden sie von der Zahlung von Kriegssteuer befreit und waren nicht direkt unter den Grundherren geordnet und zahlten keine grundherrliche Steuer. Die Unterordnung der Distrikte der Zuständigkeit der Grundherren war von gültigen Gesetzen verboten. Seine staatsrechtliche Rechtstellung, die ein königliches Krongut zukommt, war sogar von den Habsburg Monarchen anerkannt. Trotz all diesen verkaufte die Hofkammer von Wien den Jassisch-Kumanischen Distrikt sogar zweimal an Gutsherren; 1702 an dem Deutschen Ritterorden und 1731 an dem Kaiserlichen Invalidenhaus zu Pest, einem militärischen Institut das unter der Zuständigkeit eines der Generalscommissionen vom kaiserlichen Hof geordnet war. Diese gesetzwidrige Schritte wurden von Wien im Interesse eines dreifachen Ziels gemacht; Es wollte auch dadurch den finanziellen Konkurs des unersättlichen kaiserlichen Aerariums und Hofhalts zu mäßigen. Es hat die Bevölkerung von Jassisch-Kumanien neben der Kriegsdienstpflicht auf die Zahlung sowohl von Kriegssteuer als auch von grundherrlicher Steuer gezwungen. Schließlich hat Wien die Bevölkerung von Jassisch-Kumanien zur Einquartierung und zur Proviant-Verpflegung der in der Distrikt stationierenden Reichsregimenter und zur Soldaten-Expedition im Fall einer Transennalität verpflichtet.

In der von uns erörterten Zeit wurden diese Gesetzwidrigkeiten und die schweren militärischen und Steuerlasten zur Quelle ständiger Unzufriedenheit und Widerstands unter der Bevölkerung dieser Distrikte. Das hingegen diente in den Hofkreisen von Wien als Vorwand, die Bevölkerung von Jassisch-Kumanien als rebellisch zu brandmarken und sie fast ständig unter fremder militärischer Besatzung und Kontrolle zu halten. So haben sich die Interessengegensätze angehäuft.

Die Lage wurde besonders schwierig als auf Grund des VIII. Gesetzartikels vom Jahre 1715, die Aufstellung einer ständigen Söldnerarmee bestimmt wurde, die neben der bisherigen Praxis der Soldatenstellung laut der adeligen Insurrection einen weiteren Last bedeutete, da die Auflegung weiterer Kriegssteuer nötig wurde — "sine contributione comparari non posse!". Diese Kriegssteuer wurde von den Adeln weiterhin nicht bezahlt wogegen von der Bevölkerung von Jassisch-Kumanien ja. Am Anfang 1730-er Jahren stationierten 36 Reichsregimenter in Ungarn und aus ihnen fielen auch der Jassisch-Kumanischen Distrikt genug zu.

Die Lasten nahmen besonders zu zur Zeit der Kriege. Während des polischen Erbfolgekriegs (1733—35) des österreichisch-türkischen Krieges (1737—39) der zwei schlesischen Kriege (1740—42 und 1744—45) sogar auch während der Niederschlagung des Baueraufstands vom Jahre 1735 im Komitat Békés.

Aus Kriegsgeschichtlicher Hinsicht ist diese Studie die Erste, die eine Darlegung der fünfzehn Jahre langen Historie dieses Krongutes vor der Redemption (dem Rückkauf auf eigenen Kosten). Der Jassisch-Kumanische Distrikt wurde 1745 gegen die Stellung 1000 Husaren und die Zahlung der redemptionalen Summe von 550 000 rheinischen Gulden von dem grundherrlichen Lasten befreit aber er mußte die Kriegsdienstpflicht und die Kriegssteuer auch weiterhin — für den fremden Interessen verständlicherweise nicht gern — übernehmen.